

Krista Lukka
Jenna Raitanen

AUTISMIN KIRJON KOHTAAMINEN
LASTENSUOJELULAITOKSISSA

Sosiaalialan koulutusohjelma
Erityisryhmien ohjauksen suuntautumisvaihtoehto

2009

AUTISMIN KIRJON KOHTAAMINEN LASTENSUOJELULAITOKSISSA

Lukka, Krista
Raitanen, Jenna
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden tiedekunta
Sosiaalialan koulutusohjelma
Erityisryhmien ohjauksen suuntautumisvaihtoehto
Joulukuu 2009
Kumpulainen Pasi
YKL: 37.42
Sivumäärä: 44

Avainsanat: autismi, lastensuojelu, sijaishuolto, sosiaalinen vuorovaikutus

---

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata autismin kirjon ilmenemistä ja kartoittaa autismin kirjon piirteissä helpottavia työmenetelmiä Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa. Lisäksi opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia lastensuojelulaitosten arkea autismin kirjon näkökulmasta teoriassa.

Opinnäytetyön teoreettisessa osiossa tutkittiin lastensuojelulaitosten arkea autismin kirjon näkökulmasta. Osuus koottiin tutkimalla lähdeaineistoa sekä autismin kirjon että lastensuojelulaitosten näkökulmista. Kerätty tieto yhdistettiin yhdeksi aineistoksi.

Opinnäytetyön empiirisessä tutkimuksessa keskityttiin Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksiin. Tutkimuksessa keskityttiin autismin kirjon piirteiden ilmenemisen kuvaamiseen ja autismin kirjon piirteissä helpottavien työmenetelmien kokoamiseen. Tutkimus tehtiin lähettämällä kyselylomake Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksiin. Kyselylomakkeen kysymykset pohjasivat tietoon erilaisista autismin kirjon piirteistä. Kunkin autismin kirjon piirteen kohdalla kysymykset etenivät saman kaavan mukaan. Ensin kyselylomakkeessa kysyttiin, esiintyykö kyseistä piirrettä kyseisessä lastensuojelulaitoksessa. Seuraavassa kysymyksessä kysyttiin, miten kyseisen piirteen esiintyminen näkyy lastensuojelulaitoksen arjessa. Edelleen seuraavassa kysymyksessä haluttiin selvittää niitä keinoja, jotka helpottavat kyseessä olevan autismin kirjon piirteen omaavan lapsen/nuoren kanssa työskentelyä.

Tässä opinnäytetyössä kuvattu autismin kirjon problematiikka voi olla hyvin samankaltaista kuin ei-neurologisista syistä johtuva käytös. Opinnäytetyö osoitti, että autismin kirjon haasteissa helpottavat työmenetelmät voivat olla avuksi kaikille, jotka kohtaavat asiakkaillaan sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen vaikeuksia. Opinnäytetyö osoitti, että autismin kirjon tietämys voi auttaa myös niiden lasten/nuorten kanssa työskentelyä, jotka eivät saa tai tarvitse autismin kirjon diagnoosia.

HOW TO DEAL WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS IN CHILD WELFARE OFFICES

Lukka, Krista

Raitanen, Jenna

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services (Pori)

December 2009

Kumpulainen Pasi

PLC: 37.42

Number of pages: 44

Key words: autism, child welfare, foster care, interactive ability

---

The priority of this thesis was to describe how autism spectrum disorders come out in child welfare offices in Satakunta. In our thesis we also wanted to aggregate work methods which are good with children who might have autism spectrum disorders. This thesis also researched everyday life from the point of view of autism spectrum disorders in child welfare offices in theory.

In the theoretical part of our thesis, we aggregated the knowledge of child welfare offices and autism spectrum disorders from different sources. Theoretical part researched everyday life from the point of view of autism spectrum disorders in child welfare offices.

In empiric part of our thesis we concentrated in child welfare offices in Satakunta. In our thesis we wanted to describe how autism spectrum disorders come out in child welfare offices. We also wanted to research which are good work methods with children who might have autism spectrum disorders. We made our research by sending a questionnaire in every child welfare offices in Satakunta. In the questionnaire the questions were based on the knowledge from autism spectrum disorders. In the first question we wanted to know if there is any child in child welfare office who has specific autism spectrum disorders characteristic. In the second question we wanted to know how specific characteristic does come out. In the third question we wanted to know which good work methods are in that kind of problem.

In this thesis we described problematic which can come out if child have autism spectrum disorders. There can also be similar problematic with children who has not autism spectrum disorders. This thesis supported the view that in both cases there can be used the same work methods.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUKSEN RAKENNE	7
3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	8
3.1 Tutkimustehtävät	8
3.2 Tutkimusaineiston keruu	8
3.3 Tutkimusaineiston kokoaminen	10
4 AUTISMIN KIRJO JA AUTISMIN KIRJON PIIRTEET	11
4.1 Autismin kirjo	11
4.2 Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet	12
4.3 Kommunikaatio-ongelmat	12
4.4 Rituaalikäyttäytyminen	13
4.5 Aistiärsykepulmat	14
4.6 Motoriset vaikeudet	14
5 LASTENSUOJELULAITOS AUTISMIN KIRJON LAPSEN/NUOREN SIJAISHUOLTOPAIKKANA	15
5.1 Lastensuojelulaitoksen arki	15
5.2 Päivärytmi	16
5.2.1 Harrastukset ja koti-illat	18
5.2.2 Lasten palaverit	19
5.2.3 Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa	20
5.3 Omahoitajan merkitys autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumisen kannalta	21
5.4 Lastensuojelulaitoksen toimitilat autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumisen kannalta	22
5.5 Koulun merkitys ja yhteistyö lastensuojelulaitoksen kanssa	23
6 AUTISMIN KIRJON ILMENEMINEN JA KOHTAAMINEN SATAKUNNAN ALUEEN LASTENSUOJELULAITOKSISSA	25
6.1 Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet	25
6.1.1 Lapsen/nuoren kyvyttömyys käyttää tai tulkita eleitä, ilmeitä tai kehonkieltä	25
6.1.2 Lapsen/nuoren kyvyttömyys tulkita tai ymmärtää omia ja muiden tunteita	27
6.1.3 Sosiaalisen vuorovaikutuksen opettaminen	29
6.1.4 Lapsen/nuoren kyvyttömyys kuvitella, miltä toisesta henkilöstä tuntuu	30
6.2 Kommunikaatio-ongelmat	31
6.2.1 Lapsen/nuoren vaikeus ottaa mallia toisten käyttäytymisestä	31

6.2.2 Lapselta/nuorelta puuttuvat mielikuvitus ja roolileikit	32
6.2.3 Kommunikoinnin vaikeuksiin vastaaminen	33
6.3 Rituaalikäyttäytyminen	34
6.3.1 Lapsen/nuoren tarve pitää ympäristö samanlaisena ja muuttumattomana	35
6.3.2 Lapsen/nuoren ongelmana kehon ja raajojen toistuvat liikkeet	36
6.3.3 Lapsen/nuoren erityiset mielenkiinnon kohteet	37
6.4 Aistiärsykepulmat ja motoriset vaikeudet	39
6.4.1 Lapsen/nuoren aistien yli- tai aliherkkyydet	40
6.4.2 Lapsen/nuoren kömpelyys, tasapaino-ongelmat sekä ongelmat käden ja silmän yhteistyössä	41
7 YHTEENVETO	43
LÄHTEET	44
LIITTEET	45

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aihe on valikoitunut tarpeesta kartoittaa autismin kirjon henkilöiden määrää ja heidän palveluitaan Satakunnan alueella. Oma opinnäytetyömme keskittyy autismin kirjon kartoittamiseen Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa. Haluamme kuvata autismin kirjon ilmenemistä ja lastensuojelulaitosten henkilökunnan erityisosaamista autismin kirjon lasten/nuorten kuntoutuksessa. Lisäksi tutkimme opinnäytetyössämme lastensuojelulaitoksen arkea autismin kirjon näkökulmasta. Tarve opinnäytetyöllemme on tullut autismin kirjon osaamisen verkostoitumishankkeelta, joka on nimeltään AUNE-hanke.

AUNE-hankkeen taustalla on Autismi- ja Aspergerliiton tavoite saada koko maahan alue-Auneja, joiden tehtävänä on kartoittaa ja ylläpitää alueensa autismituntoutuspalveluiden tarvetta ja niiden saatavuutta. Alue-Aunejen kautta välittyy tieto valtakunnalliselle Pää-Aunelle, joka koordinoi mm. koulutuksia.

Opinnäytetyöllemme on ajankohtaista tarvetta, sillä suomalaisten lastensuojelulaitosten työtä on tutkittu hyvin vähän. Autismi kirjon esiintymisestä lastensuojelulaitoksissa ei löydy juuri minkäänlaista raportoitua tietoa. Opinnäytetyömme tavoitteena on koota yhteen niitä keinoja, jotka ovat helpottaneet lastensuojelulaitosten henkilökunnan työskentelyä autismin kirjon lasten/nuorten kanssa. Opinnäytetyömme on myös osa Lastensuojelulaitosten asiakastyö ja verkostot -projektia, jonka tarkoituksena on kehittää Satakunnan ammattikorkeakoulun ja lastensuojelulaitosten kehittävän yhteistyön verkostoa.

Opinnäytetyömme empiirinen osuus painottuu käytössä olevien työmenetelmien tarkasteluun ja autismin kirjon ilmenemisen kuvaamiseen Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa. Kyselylomakkeemme kysymykset koskevat autismin kirjon yleisimpiä piirteitä. Kartoitamme kunkin autismin kirjon piirteen ilmenemistä ja kohtaamista Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa. Lisäksi tutkimme lastensuojelulaitosten toimintaa autismin kirjon näkökulmasta teoriassa.

Autismin kirjon problematiikka voi olla hyvin samankaltaista kuin ei-neurologisista syistä johtuva käytös. Uskomme, että autismin kirjon haasteissa helpottavat työmenetelmät ovat avuksi kaikille, jotka kohtaavat asiakkailtaan sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen vaikeuksia.

2 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Opinnäytetyömme tutkimuksellisenä oletuksena on, että sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen vaikeudet ovat osa lastensuojelulaitosten arkea. Autismin kirjosta saattaa löytyä selitys ainakin joidenkin lasten/nuorten haasteelliseen käyttäytymiseen. Tässä opinnäytetyössä autismin kirjon henkilö tarkoittaa henkilöä, jolla on edes yksi autismin kirjon piirteistä. Jo henkilön yhden autismin kirjon piirteen vuoksi kannattaa pohtia hänen kuntoutumistaan edistäviä työmenetelmiä autismin kirjon näkökulmasta.

Teoriaosuuden ensimmäinen luku (luku 4) erittelee autismin kirjon tyypillisimpiä piirteitä ja sitä miten ne ilmenevät. Osuuden on tarkoitus helpottaa autismin kirjon piirteiden tunnistamista. Teoriaosuuden toinen luku (luku 5) käsittelee autismin kirjoa lastensuojelulaitosten näkökulmasta. Osio selventää, miten lastensuojelulaitos tukee autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumista. Opinnäytetyömme tutkimuksellinen osuus (luku 6) kuvaa autismin kirjon ilmenemistä ja kohtaamista Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa.

Osuuksien asiat menevät osittain päällekkäin. Erilaisista näkökulmista katsominen auttaa ymmärtämään autismin kirjon ilmentymistä paremmin. Tietous siitä, mistä lapsen/nuoren outo käyttäytyminen johtuu, voi lisätä muiden ihmisten suvaitsevaisuutta ja muuttaa vuorovaikutuksen laatua myönteisempään suuntaan. Myönteiseen kehitykseen ei välttämättä tarvita autismin kirjon diagnoosia – vain tieto erilaisuudesta saattaa riittää.

3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävät

Tutkimustehtävämme oli kuvata autismin kirjon ilmenemistä ja kartoittaa autismin kirjon lasten/nuorten kanssa työskentelyä helpottavia työmenetelmiä Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa. Lisäksi tutkimme lastensuojelulaitosten toimintaa autismin kirjon näkökulmasta teoriassa.

1. Miten autismin kirjon piirteiden esiintyminen näkyy lastensuojelulaitosten arjessa?
2. Mitkä ovat niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat autismin kirjon/autismin kirjon piirteitä omaavien lasten/nuorten kanssa työskentelyä?
3. Kuinka lastensuojelulaitosten arki tukee autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumista?

3.2 Tutkimusaineiston keruu

Teoreettisessa osiossa tutkimme lastensuojelulaitosten toimintaa autismin kirjon näkökulmasta. Tutkittuamme lähdeaineistoa sekä autismin kirjon että lastensuojelulaitosten näkökulmista yhdistimme keräämämme tiedon yhdeksi aineistoksi.

Empiirinen tutkimuksemme keskittyy Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksiin. Lastensuojelulaitosten edustajat ovat osoittaneet omaa aktiivisuuttaan osallistumalla Lastensuojelulaitosten asiakastyö ja verkostot – projektin palavereihin. Lastensuojelulaitosten edustajien kanssa käymissämme keskusteluissa on tullut ilmi opinnäytetyössämme tutkittavan aiheen tarpeellisuus.

Opinnäytetyömme keskittyy autismin kirjon piirteissä helpottavien työmenetelmien kokoamiseen ja autismin kirjon piirteiden ilmenemiseen. Laadimme

kyselylomakkeen (Liite 1), jonka kysymykset pohjaavat tietoon erilaisista autismin kirjon piirteistä. Kyselylomakkeen ensimmäisellä sivulla kysymme lastensuojelulaitosten taustatietoja. Lisäksi kysymme autismin kirjon diagnoosien määrää. Autismin kirjon diagnoosit on eritelty ja lisäksi myös jokaisen diagnoosin määrästä kerätään tieto erikseen.

Kysymykset, jotka pohjaavat tietoon autismin kirjon piirteistä etenevät jokainen samalla kaavalla. Ensin kysymme, esiintyykö kyseistä piirrettä lastensuojelulaitoksessa. Seuraavassa kysymyksessä haluamme tietää, miten kyseisen piirteen esiintyminen näkyy lastensuojelulaitoksen arjessa. Edelleen seuraavassa kysymyksessä haluamme selvittää niitä keinoja, jotka helpottavat kyseessä olevan autismin kirjon piirteen omaavan lapsen/nuoren kanssa työskentelyä. Kaksi jälkimmäistä edellä mainituista kysymyksistä ovat avoimia. Jokaisen autismin kirjon piirteeseen liittyvän kysymyksen kohdalla keräämme myös tiedon siitä, kuinka usein haasteellinen käyttäytyminen näyttäytyy lastensuojelulaitoksen arjessa.

Tiedustelimme lastensuojelulaitosten henkilökunnan mielipiteitä avoimista kysymyksistä Lastensuojelulaitosten asiakastyö ja verkostot – projektin palaverissa. Lastensuojelulaitosten henkilökunnan mielestä avoimiin kysymyksiin vastaaminen ei vaikuttanut liian työläältä. Myös he olivat sitä mieltä, että avoimien kysymysten vastausten anti voisi olla parempi. Lisäksi lastensuojelulaitosten henkilökunta mainitsi avoimien kysymysten heille tuottaman hyödyn – joskus on paikallaan pysähtyä miettimään omaa työskentelyään kaikessa rauhassa.

Valitsimme avoimet kysymykset, koska emme halunneet rajata vastausvaihtoehtoista pois mitään lastensuojelulaitosten käyttämiä työmenetelmiä. Kyselylomakkeet lähetimme postitse jokaiseen Satakunnan alueen lastensuojelulaitokseen. Jokaiseen lastensuojelulaitokseen lähetimme yhden kyselylomakkeen, jonka toivoimme lastensuojelulaitosten henkilökunnan täyttävän ryhmissä. Lähetimme vain yhden kyselylomakkeen kohti yhtä lastensuojelulaitosta, sillä jokaisen työntekijän vastatessa erikseen aineistomme olisi kasvanut liian suureksi.

Kyselylomakkeiden vastausajan umpeuduttua emme saaneet takaisin mielestämme riittävää määrää vastauksia. Lähestyimme lastensuojelulaitoksia uudelleen sähköpostitse ja saimmekin riittävästi vastauksia tutkiaksemme valitsemaamme aihetta.

3.3 Tutkimusaineiston kokoaminen

Vastausaikojen umpeuduttua vastauksia oli saapunut kymmenestä lastensuojelulaitoksesta. Vastausten määrä ei mahdollistanut autismin kirjon diagnoosien määrän kartoittamista Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa. Myöskään autismin kirjon piirteiden yleisyyden kartoittaminen ei ollut mahdollista saamiemme vastausten perusteella. Saamiemme vastausten määrä mahdollisti kuitenkin autismin kirjon tutkimisen ja kuvaamisen ilmiönä lastensuojelulaitoksissa.

Kokosimme avoimien kysymyksiä vastaukset taulukoksi (Liite 2). Numeroimme yksiköiden vastaukset omaa työskentelyämme varten. Taulukko auttaa hahmottamaan kokonaisuutta. Taulukkoon ei sisälly aivan kaikki vastauksista keräämämme tieto. Numeroiden perusteella kykenemme tarkentamaan tietoa lastensuojelulaitosten antamista vastauksista.

Taulukkoon keräämämme tieto perustuu laatimiimme kysymyksiin. Taulukon yläreunassa on sen kysymyksen numero ja kirjain/kirjaimet, johon taulukossa alla oleva vastaus kohdistuu. Taulukossa autismin kirjon piirteiden esiintyvyyteen ja käytännön tilanteen kuvailuun liittyvien kysymysten vastaukset ovat aina samassa lokerossa. Vieressä olevan sarakkeen vastaukset kohdentuvat kysymyksiin niistä käytännön keinoista, jotka helpottavat autismin kirjon lapsen/nuoren kanssa työskentelyä. Opinnäytetyön empiiristä osuutta kirjoitettaessa taulukko auttaa keskittymään oleellisimpiin asioihin.

Luvussa 6 on koottuna yhteen sekä tutkimuskyselymme tulokset että lähdeaineistosta keräämämme vastauksia tukeva teoria. Teoria tässä osiossa auttaa

ymmärtämään autismin kirjon ilmenemistä paremmin. Lisäksi teoria tukee sitä ajatusta, että lapsen/nuoren haasteellisessa käyttäytymisessä saattaa olla kyse autismin kirjosta.

4 AUTISMIN KIRJO JA AUTISMIN KIRJON PIIRTEET

4.1 Autismin kirjo

Autismi on neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö. Diagnostisesti autismi merkitsee laaja-alaista kehityshäiriötä, jonka seurauksena yksilön käyttäytymisessä havaitaan seuraavissa osioissa kuvattavia vaikeuksia. Ongelmat esiintyvät erilaisina yhdistelminä eri yksilöillä. Ongelmien esiintyvyys vaihtelee hyvin lievistä ja vaikeasti havaittavista hyvin vakaviin ja selvästi havaittaviin ongelmiin. (Ikonen 1998, 53.)

Yksittäisiä ja eriasteisia autismin kirjon piirteitä esiintyy myös sellaisilla henkilöillä, jotka eivät saa tai tarvitse autismin kirjon diagnoosia. Jollakin henkilöllä voi esiintyä kaikki seuraavissa osioissa luetellut autismin kirjon piirteet. Jostakin toisesta voi taas havaita vain lieviä sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen vaikeuksia. Jokainen autismin kirjon henkilö on oma persoonansa ja vaikeudet esiintyvät eritasoisina eri henkilöillä. (Satakunnan AUNE-hanke 2009.)

Autismin kirjioon katsotaan kuuluvaksi autistinen oireyhtymä, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö ja laaja-alainen kehityshäiriö. Myös keskittymishäiriöiden, Touretten oireyhtymän ja dysfasian yhteydessä esiintyy usein autismin kirjon kaltaisia piirteitä. (Satakunnan AUNE-hanke 2009.)

4.2 Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet

Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet voivat olla lieviä tai hyvinkin vaikeita henkilöstä riippuen (Satakunnan AUNE-hanke 2009). Sosiaalisen vuorovaikutuksen perustaitoihin kuuluu taito kuunnella, aloittaa ja jatkaa keskustelua, esittää kysymyksiä, kiittää, pyytää apua, noudattaa ohjeita, olla muiden seurassa ja niin edelleen. Autismin kirjon henkilölle nämä taidot tuottavat usein hankaluuksia. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2000, 51.)

Muista sosiaalisista vuorovaikutuksen taidoista autismin kirjon henkilölle saattaa olla vaikeaa tulkita eleitä, ilmeitä ja kehonkieltä sekä tulkita muiden tunteita tai ymmärtää omia tunteitaan. Autismin kirjon henkilölle saattaa olla vaikeaa kuvitella, miltä toisesta ihmisestä tuntuu. (Satakunnan AUNE-hanke 2009.)

Lisäksi sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja ovat mm. kiintymyksen ilmaiseminen ja taito löytää vaihtoehtoja aggressiiviselle käyttäytymiselle. Tärkeitä sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja ovat myös stressinkäsittelytaidot ja suunnittelutaidot, kuten kyky päättää, mitä aikoo tehdä, kyky asettaa tavoitteita ja arvioida mahdollisuuksiaan sekä kyky asettaa ongelmat tärkeysjärjestykseen ja keskittyä. (Kerola ym. 2000, 51.) Myös nämä taidot voivat autismin kirjon henkilöllä olla puutteellisia.

4.3 Kommunikaatio-ongelmat

Kommunikaation ongelmat johtuvat usein puheen ongelmista. Noin puolelle ei kehity puhetta lainkaan, mutta toisaalta autismin kirjon henkilö voi olla myös hyvin taitava kielellisesti (Satakunnan AUNE-hanke 2009). Autismin kirjon henkilön puhetta saattaa leimata myös sen erikoisuus. Henkilö voi käyttää ääntään poikkeavalla tavalla, puhua rumia tahattomasti tai äännellä erikoisesti. Puhekieli voi myös olla poikkeavan huoliteltua ja virheetöntä. (Hiljanen 2008.)

Autismin kirjon henkilön kommunikaatio-ongelmiin liittyy usein vaikeus ottaa mallia toisten käyttäytymisestä. Myös mielikuvitus ja roolileikit saattavat puuttua autismin kirjon henkilöltä kokonaan. (Satakunnan AUNE-hanke 2009.)

Autismin kirjon henkilön kommunikaatio-ongelmat saattavat olla suuria. Ongelmat voivat leimata merkittävästi autismin kirjon henkilön kokonaiskehitystä ja ne vaikuttavat oppimiseen ja käyttäytymiseen. Autismin kirjon henkilön saattaa olla vaikea ymmärtää, mihin kieltä käytetään. Siksi henkilöllä ei ole tarvetta kommunikoida. Autismin kirjon henkilöillä on usein taipumus ajatella, että muut tietävät saman, minkä hänkin, ja tällöin ei ole tarvetta jakaa asioita muiden kanssa eli esimerkiksi keskustella. (Kerola ym. 2000, 25.)

4.4 Rituaalikäyttäytyminen

Autismin kirjon henkilöllä saattaa olla halu pitää ympäristö samanlaisena ja muuttumattomana (Satakunnan AUNE-hanke 2009). Esimerkiksi siirtymätilanteet saattavat muodostua ongelmiksi autismin kirjon henkilön arjessa. Juuttuminen rutiineihin saattaa esiintyä myös haluna syödä vain tietynlaisia ruokia aseteltuna tietyllä tavalla. Autismin kirjon henkilön rituaalikäyttäytyminen saattaa johtua hänen pyrkimyksensä täydellisyyteen. (Hiljanen 2008.)

Rituaalikäyttäytymiseen voi autismin kirjon henkilöllä liittyä kehon ja raajojen toistuvat liikkeet. Toistuvat liikkeet voivat olla esimerkiksi käsien heiluttelua, naputtamista tai esineiden näpräämistä. (Satakunnan AUNE-hanke 2009.)

Autismin kirjon henkilöille tyypillistä ovat kapea-alaiset kiinnostuksen kohteet. Autismin kirjon henkilö saattaa omistautua poikkeavan voimakkaasti tietyille asioille, joista henkilöllä on valtava määrä ulkoa opittua erityistietoa. Autismin kirjon henkilöllä voi olla harrastuksenaan myös selvästi korostunut keräily. (Hiljanen 2008.)

4.5 Aistiärsykepulmat

Autismin kirjon henkilöillä yleisiä ovat reaktiot aistiärsykkeisiin. Autismin kirjon henkilöillä lähes säännöllisesti esiintyy poikkeavia ääniaistimuksia. Jotkut aivan tavalliset ja arkiset äänet, kuten viheltäminen, ikkunan raapaisu kynnellä tai pölynimurin surina, saatetaan kokea vihloviksi ja kammottaviksi. Joillakin henkilöillä taas tietyt äänet miellyttävät kiihottavasti, ja heidän koko kehonsa saattaa väristä jännityksestä. Heikot äänet voidaan kokea koviksi ja toisinpäin. (Gillberg 1999, 74.)

Joidenkin asioiden, kuten veren, reikäisten vaatteiden tai ratkenneen sauman näkeminen saattaa aiheuttaa autismin kirjon henkilöillä paniikkia ja ahdistusta, joka voi johtaa kaoottisiin reaktioihin, jolloin lapsi/nuori saattaa huutaa täyttä kurkkua. Nähdystä johtuvien epämiellyttävien muistoja saattaa olla erittäin vaikea hälventää, tukahduttaa tai poistaa mielestä. (Gillberg 1999, 74.)

Tavallisia ovat myös taktiiliset eli kosketusaistiin liittyvät havaitsemisen häiriöt. Hyvin tavallisia esimerkkejä tästä ovat hankaavat tai liian ahtaat vaatteet sekä saumojen ja pesulappujen ihoa raastavuus. Pieni osa autismin kirjon henkilöistä saattaa kokea kosketuksen negatiivisesti, mutta kovakourainen ruumiillinen kontakti voi tuntua positiiviselta. Jotkut ovat kuvailleet tuntevansa myös sisäelimet sisällään ja ne ”häiritsevät”. (Gillberg 1999, 74–75.)

Henkilöt saattavat reagoida usein myös äärimmäisen voimakkaasti johonkin hajuihin ja makuihin, josta johtuen voivat kieltäytyä syömästä tai edes tulemasta lähettyville. (Gillberg 1999, 75.)

4.6 Motoriset vaikeudet

Erityyppisiä motorisia vaikeuksia esiintyy lähes kaikilla autismin kirjon henkilöillä. Tietyissä diagnoosijärjestelmissä motoriset poikkeavuudet ovat osana itse diagnoosia. Haparoivuuden tai kömpelyyden lisäksi autismin kirjon henkilöillä on

usein muitakin motorisia ongelmia, varsinkin sosiaalisissa tilanteissa. (Gillberg 1999, 73.)

Tasapainovaikeuksia saattaa esiintyä myös osalla autismin kirjon henkilöistä. Heille portaiden kulkeminen saattaa olla lähes mahdotonta, elleivät pitele kiinni jonkinlaisesta kaiteesta. Huimausta voi esiintyä myös melko matalalla. He saattavat joutua paniikkiin, jos heidät nostetaan esimerkiksi 6-10-vuotiaana seisomaan jalkaralle. Tällaisissa tapauksissa saattaa olla hyvä turvautua fysioterapeutin apuun. (Gillberg 1999, 73.)

5 LASTENSUOJELULAITOS AUTISMIN KIRJON LAPSEN/NUOREN SIJAISHUOLTOPAIKKANA

5.1 Lastensuojelulaitoksen arki

Lastensuojelulaitoksissa lasten/nuorten arjesta yritetään tehdä mahdollisimman kodinomaista, turvallista ja kuntouttavaa. Tyypillinen arki lastensuojelulaitoksissa muodostuu asioista, jotka tukevat lapsen turvallisuuden kokemisen tunnetta ja hänen kuntoutumistaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tukevia asioita voivat olla mm. päivärytmi, harrastukset, lasten palaverit, koti-illat, yhteistyö biologisten vanhempien kanssa sekä työmenetelmät, esimerkiksi omahoitaja, toiminnallisuus ja perhekeskeisyys. (Pikassos 2009.)

Seuraavassa osiossa tarkastellaan niitä asioita, joista arki lastensuojelulaitoksissa voi muodostua. Näkökulmana tarkastelussa ovat autismin kirjon lapset/nuoret. Kuinka arjen muodostavat asiat siis tukevat autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumista? Toisaalta, onko arjen muodostavissa asioissa mukana asioita, jotka estävät tai hidastavat autismin kirjon henkilön kuntoutumista?

Lastensuojelulaitosten arjen käytännöt eivät kuitenkaan ole tarkasti rajattuja tehtäviä tai tapahtumia. Sen sijaan arjen yhteiseksi nimittäjäksi voidaan löytää rutiinit. Rutiinit mahdollistavat käytössä olevan ajan ja tehtävien hallinnan. Rutiinien avulla vapautuu energiaa muille toiminnoille. Rutiinit, tavat ja tottumukset ovat kiinteästi yhteydessä arjen kronologiseen kulkuun. Päivästä toiseen toistuvina niillä on suuri merkitys ihmisen turvallisuuden kokemisen tunteelle. (Törrönen 1999, 20.)

Arkeen sisältyy aina kuitenkin sekä rutiineja että luovuutta. Tietyt asiat toistuvat itsestään selvinä, mutta arkeen sisältyy myös jatkuvaa reflektiota ja ongelmanratkaisua. Arjen rutiinit tapahtuvat osittain tiedostamattamme. Ne tulevat esille erityisesti, kun jokin tapahtuma on yllätyksellinen, odottamaton tai poikkeava. (Törrönen 1999, 20.)

5.2 Päivärytmi

Päivärytmistä yritetään luoda mahdollisimman säännöllinen ja rutiininomainen. Säännöllisyys tuo lasten/nuorten elämään ennustettavuutta, turvallisuuden tunnetta ja tunnetta elämänhallinnasta. Huostaan otetuille lapsille/nuorille normaali arki itessään on jo kuntouttavaa. (Pikassos 2009.)

Autismin kirjon lapsille/nuorille säännöllinen päivärytmi on ehdottoman tärkeä lähtökohta, joka huomioidaan suunnitellessa heidän kuntoutumisen tavoitteitaan. Päivärytmin opetteluun saattaa kuluu runsaasti aikaa ja hoitohenkilökunnan resursseja (Pikassos 2009). Struktuuri vähentää kuitenkin lapsen/nuoren levottomuutta ja kyvyttömyyttä toimia oikealla tavalla erilaisissa tilanteissa. Struktuuri antaa lapselle tärkeää tietoa hänen toimintansa pohjaksi: mitä tehdään, missä tehdään, kuinka paljon on tekemistä, kenen kanssa tehdään ja mitä tehdään seuraavaksi. (Ikonen 1998, 157.)

Lastensuojelun sijaishuollon laitosolosuhteissa päivä etenee normaalien rutiinien mukaisesti; aamupala, koulu/kerho/päivähoito, lounas, päiväunet, välipala,

päivällinen, ulkoilua/leikkiä/harrastuksia, iltapala, nukkumaanmeno (Pikassos 2009). Kaikki toiminta myös lastensuojelulaitoksissa perustuu siis sovittuun aikajärjestelmään, ja se mahdollistaa jäsentyneen toiminnan. Autismin kirjon lapsella/nuorella on tarve ajan hallintaan ja oman toimintansa jäsentämiseen arkipäivässä. Autismin kirjon lapselle saattaa kuitenkin olla hankalaa käsittää aikaa ajatuksen voimalla. Niinpä ajan hallinnan ja oman toiminnan jäsentäminen tulee taata muulla tavalla. Päivästrukturi rakennetaan ottaen huomioon autismin kirjon henkilön kyvyt ymmärtää kommunikaatiota. (Ikonen 1998, 165.)

Autismin kirjon lapsella/nuorella ei välttämättä kotiolosuhteissa ole ollut juuri minkäänlaista ajan strukturia. Vaikka autismin kirjon lapselle/nuorelle säännöllinen elämänrytmi on edellytys kaaoksen välttämiseen, saattaa sen opetteleminen olla vaikeaa.

Päivästruktuurin tekemisen voi aloittaa yhden toiminnan jäsentämisestä ja laajentaa sitten toisen ja kolmannen strukturoidun toiminnan suorittamiseen. Lopulta päästään osapäivästrukturiin ja tätä kautta vähitellen kokopäivästrukturiin ja näin edeten niin pitkälle kuin se on kunkin autismin kirjon lapsen/nuoren kannalta välttämätöntä. (Ikonen 1998, 166.)

Lastensuojelulaitos mahdollistaa strukturoidun päivärytmin luomisen ja myös siinä pysymisen. Lastensuojelulaitoksessa kaikilla lapsilla/nuorilla on suunnilleen samankaltainen elämänrytmi. Laitosolosuhteet mahdollistavat sen, että joku aikuinen on aina paikalla takaamassa sen, että asiat sujuvat suunnitellusti. Lastensuojelulaitoksen olosuhteet kotiin verrattuna mahdollistavat strukturoidun päivärytmin onnistumisen paremmin. Laitosolosuhteissa läsnä olevien aikuisten oma elämänrytmi ei vaikuta siihen, millaiseksi lapsen/nuoren elämänrytmi muodostuu.

5.2.1 Harrastukset ja koti-illat

Lastensuojelulaitoksissa oleville lapsille/nuorille on hyödyllistä kartoittaa heidän mielenkiinnonkohteitaan mahdollisimman yksilöllisesti. Heille jokaiselle yritetään löytää heidän kiinnostustaan vastaavia harrastus- ja liikuntamahdollisuuksia. Harrastustoiminta on tärkeää lapsen hoidon ja kuntoutumisen näkökulmasta. (Pikassos 2009.)

Autismin kirjon lapsilla/nuorilla mielenkiinnonkohteet voivat olla rajoittuneita ja harvinaisiakin (Ikonen 1998, 230). Autismin kirjon lapsille/nuorille erikoisharrastukset saattavat muodostua jopa suuriksi sekä kaiken ajan ja mielenkiinnon vieviksi ongelmiksi. Kuitenkaan itse erityisharrastusta ei tule pitää varsinaisena ongelmana, vaan enemmänkin autismin kirjon henkilön suhtautumista harrastamiseen ja siihen paneutumiseen. (Gillberg 1999, 45–46.)

Autismin kirjon lasten/nuorten (erityisesti poikien) harrastukset liittyvät usein alueisiin, joilla itselleen voi hankkia ulkoa opeteltavaa taulukkomuotoista faktatietoa, esimerkiksi maantieto, meteorologia, kiinalainen posliini, toisen maailmansodan aikainen Itävalta tms. (Gillberg 1999, 45). Sen sijaan esim. pallopelit ja muut joukkuepelit eivät yleensä kuulu autismin kirjon lasten/nuorten mielenkiinnonkohteisiin (Ikonen 1998, 230).

Autismin kirjon lasten/nuorten harrastusmahdollisuuksia pohdittaessa kannattaa huomioida jatkuvuuden ja pysyvyyden merkityksellisyys heidän kuntoutumisessaan. Ainakin lapsen/nuoren tullessa lastensuojelulaitokseen hän tarvitsee mahdollisimman rauhallista ja samana pysyvää ympäristöä. Harrastuksetkin voidaan mahdollisuuksien mukaan koettaa sijoittaa esim. lastensuojelulaitoksen omiin tiloihin. Ei myöskään välttämättä ole tarkoituksenmukaista sijoittaa autismin kirjon lasta/nuorta kovin isoon harrastusryhmään. (Gillberg 1999a, 132.) On myös tarkkaan harkittava mikä on järkevä määrä aikuis- ja ikäoverikontakteja. Yleistäen voidaan sanoa, että mitä enemmän lapsella/nuorella on autismin kirjon piirteitä, sitä harvempien henkilöiden tulisi osallistua hänen arkipäiväänsä, niin myös harrastustoimintaan. (Ikonen 1998,

171.) Pysyvyys niin harrastustoiminnan ohjaajien kuin siihen liittyvän toiminnan suhteen vähentää autismin kirjon lapsen/nuoren levottomuutta.

Jotta lapsen/nuoren elämä lastensuojelulaitoksessa olisi mahdollisimman kodinomaista, niin useat laitokset järjestävät koti-iltoja, jolloin kaikki asukkaat ovat kotona. Koti-illoissa lapset puuhastelevat yhdessä ja tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja hoitopaikan yhteishenkeä. (Pikassos 2009.)

Autismin kirjon lasten/nuorten kohdalla heidän osallistumistaan koti-iltoihin tulee pohtia lapsen/nuoren sosiaalisten kykyjen näkökulmasta. Autismin kirjon lapselta/nuorelta saattaa olla liikaa vaadittu, että hän kykenee toimimaan yhdessä ja samaan aikaan kaikkien lastensuojelulaitoksen asukkaiden kanssa. Niin siis koti-iltoja kuin mitä tahansa muuta sosiaalisia vuorovaikutustaitoja vaativia tilanteita suunniteltaessa tulee huomioida autismin kirjon lapsen/nuoren erityisvaikeudet.

5.2.2 Lasten palaverit

Lastensuojelulaitoksissa pidetään monenlaisia palavereja liittyen lasten/nuorten asioihin. Tyypillisiä ovat lastensuojelulaitoksen sisäiset osastopalaverit, joissa käydään läpi lapsen/nuoren arkea ja hänen tilannettaan. Palavereissa laaditaan lapselle/nuorelle kasvatus- ja hoitosuunnitelma ja jatkossa seurataan kuinka suunnitelma on toteutunut. Palavereja pidetään myös lasten/nuorten vanhempien ja viranomaisten kanssa. Tavoitteena on lapsen/nuoren kokonaisvaltainen hyvinvoinnin lisääntyminen ja mahdollisimman kehittävä ja lapsen/nuoren edun mukainen toiminta. (Pikassos 2009.)

Autismin kirjon lapsen/nuoren kasvatuksellinen kuntoutus on moniammatillista yhteistyötä. Lastensuojelulaitoksen lasten palaverit mahdollistavat parhaimmillaan avoimen tietojen ja taitojen jakamisen kaikkien niiden kesken, jotka työskentelevät kyseessä olevan lapsen/nuoren parhaaksi. Moniammatillisen yhteistyön myötä lisääntyy kaikkien osapuolten asiantuntijuus autismin kirjon asioista ja lapsen/nuoren kuntoutuksesta. Moniammatillisen yhteistyön tulee alkaa heti

autismin kirjon oireiden ilmaannuttua. (Ikonen 1998, 251.) Lastensuojelulaitosten lasten/nuorten kohdalla moniammatillinen yhteistyö järjestyy luontevasti mahdollisten valmiiksi luotujen kontaktien ansiosta. Mikäli mahdollista, lasten/nuorten vanhempien tulisi olla mukana moniammatillisessa työryhmässä tasavertaisina asiantuntijoina ammatti-ihmisten rinnalla (Ikonen 1998, 252).

Moniammatillista yhteistyötä tehtäessä on ratkaistava, kenelle vastuu kuntoutuksesta lopulta kuuluu ja kenen vastuulla on kutsua ryhmä säännöllisesti koolle (Ikonen 1998, 255). Lastensuojelun sijaishuollon laitosolosuhteissa olevien lasten/nuorten kohdalla saattaa olla ongelmallista vaatia vastuunkantoa lapsen/nuoren omilta vanhemmilta. Ehkä lastensuojelulaitos on autismin kirjon lapsen/nuoren kohdalla pysyvin asia hänen elämässään? Lastensuojelulaitos voi vaatia yhteistyöpalaverien säännöllisyyttä ja jatkuvuutta (Ikonen 1998, 255).

Autismin kirjon lasten/nuorten palavereita suunniteltaessa kannattaa kiinnittää huomiota moniammatillisen tiimiin säännölliseen tapaamiseen. Yhteistyöpalaverien aika ei ole vain silloin, kun lapsella/nuorella ilmenee käytöksessään ongelmia. Yhteistyön ylläpitäminen on tärkeää koko kuntoutuksen, eli koko lastensuojelulaitoksessa olon ajan, myös silloin kun kaikki tuntuu sujuvan. Suositeltava aika palaverille on kerran kuukaudessa. Autismin kirjon lasten/nuorten kohdalla vuoden tai puolen vuoden välein kokoontuminen ei ole riittävää. Erityisesti kuntoutuksen alkuvaiheessa, esim. lastensuojelulaitokseen saapuessa, tarvitaan säännöllistä, hyvin tiheääkin yhteydenpitoa. (Ikonen 1998, 255.)

5.2.3 Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa

Lapsen/nuoren tasapainoisen kehityksen ja sijaishuollon onnistumisen kannalta on lastensuojelulaitoksen ja lapsen/nuoren biologisten vanhempien yhteistyö tärkeää. Yhteistyö auttaa asettamaan sijaishuollolle yhteisiä tavoitteita ja löytämään keinoja niiden saavuttamiseksi. Lapsen/nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava yhdessä lapsen/nuoren, biologisten vanhempien ja lastensuojelulaitoksen

kanssa lapselle/nuorelle annettavan hoidon ja kasvatuksen sisältöä ja selvitettävä osapuolten mielipide lapsen/nuoren tarpeiden mukaisesta hoidosta ja kuntouttamisesta. Osapuolten toimiva yhteistyö luo edellytykset sille, että lapsi/nuori antaa itselleen psyykkisellä tasolla luvan kiinnittyä sijaishuoltopaikkaansa. Tämä mahdollistaa paremmin lapsen/nuoren psyykkisen hyvinvoinnin ja edellytykset tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle. (Pikassos 2009.)

Autismin kirjon lasten/nuorten kasvatuksellisen kuntoutuksen tulee olla moniammatillista yhteistyötä. Kaikkien autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutukseen osallistuvien ammattilaisten tulee muistaa pitää myös lapsen/nuoren biologisia vanhempia tasavertaisina asiantuntijoina. Lapsen/nuoren biologisilla vanhemmilla on asiantuntijuus lapsen/nuoren arkipäivän tilanteesta. (Ikonen 1998, 251–252.)

Toisaalta lastensuojelulaitoksessa olevan autismin kirjon lapsen/nuoren vanhemmilla ei välttämättä olekaan käsitystä oman vanhemmuutensa merkityksestä lapsen/nuoren kehityksen kannalta. Tällöin vanhempien saattaa olla mahdotonta toimia vanhemmuudessaan lasta/nuorta kuntouttavalla tavalla. (Pikassos 2009.) Autismin kirjon lapsen/nuoren kanssa eläminen on saattanut olla vanhemmille haasteellista. He ovat joutuneet kasvattamaan autismin kirjon lasta/nuorta vaille alaan liittyvää koulutusta. (Ikonen 1998, 252.) Vaikka arjen tilanteiden asiantuntijuus tällaisessa tilanteessa saattaa olla siirtynyt enemmänkin lastensuojelulaitokselle tai sosiaalityöntekijälle, tulee silti muistaa tukea lapsen/nuoren ja vanhemman suhdetta ja auttaa vanhempia ymmärtämään myös lapsen/nuoren tilannetta sijaishuollossa (Pikassos 2009).

5.3 Omahoitajan merkitys autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumisen kannalta

Useissa lastensuojelulaitoksissa käytetään omahoitajaa. Omahoitaja nimetään lapselle/nuorelle mahdollisimman pian lapsen/nuoren saavuttua lastensuojelulaitokseen. Omahoitaja on päävastuussa lapsen/nuoren asioista. Hänen

tehtävänä on tukea lasta/nuorta kotiutumaan laitokseen, luoda kokonaiskuva lapsen/nuoren sen hetkisestä sekä aikaisemmasta elämästä ja kasvuympäristöstä. Lisäksi omahoitaja pitää yhteyttä viranomaisverkostoihin ja rakentaa lapsen/nuoren arkea lastensuojelulaitoksessa. (Pikassos 2009.)

Autismin kirjon lapsella/nuorella saattaa olla puutteelliset valmiudet ja taidot sosiaalisiin suhteisiin ja kommunikaatioon. Autismin kirjon henkilön saattaa olla vaikeaa ymmärtää toisen henkilön mielenliikkeitä, tunteita, tahtotiloja, ajatuksia jne. Autismin kirjon lapsi/nuori on siis enemmän tai vähemmän törmäyskursilla sosiaalisessa kanssakäymisessä ympäristönsä kanssa. (Ikonen 1998, 171.)

Sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvät haasteet tulisikin huomioida jokaisen autismin kirjon lapsen/nuoren kohdalla yksilöllisesti. Jokaisen autismin kirjon lapsen/nuoren kohdalla tulee tarkkaan harkita, mikä on järkevä määrä aikuis- ja ikätoverikontakteja. Tilannetta helpottaa huomattavasti se, että kaikki autismin kirjon lapsen/nuoren kanssa työskentelevät tietävät, mistä autismissa on kyse ja osaavat toimia lapsen/nuoren kuntoutumisen edistämiseksi. (Ikonen 1998, 171.)

Autismin kirjon lapsen/nuoren arjen sujumisen kannalta on merkittävää, että sama ihminen hoitaa suurimman osan hänen asioistaan. Lapselle/nuorelle on tärkeää, että joku tuttu ja turvallinen on mukana kuntoutumisen eri vaiheissa. Omahoitajan merkitys autismin kirjon lapselle/nuorelle on siis korvaamaton. Autismin kirjon lapselle/nuorelle valikoituneen omahoitajan tulee selvittää itselleen, mistä autismissa on kyse. Hän saattaa olla ratkaisevassa asemassa lisättäessä autismin kirjon tietoutta myös muiden lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kohdalla.

5.4 Lastensuojelulaitoksen toimitilat autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumisen kannalta

Lastensuojelulaitoksen toimitilojen voidaan katsoa olevan riittävät ja asianmukaiset silloin, kun laitoksessa asuvalla lapsella/nuorella on mahdollisuus riittävään yksityisyyteen. Lapsella/nuorella on oltava mahdollisuus rauhalliseen yksinoloon ja

oman identiteetin kannalta välttämättömään omaan alueeseen. Lastensuojelulaitoksessa on lisäksi oltava tilat yhteistä käyttöä varten. Tavoitteena voisi olla tilava, normaaliympäristössä sijaitseva perheasunto, jossa kodinomaisuus ja viihtyvyys on turvattu. (Pikassos 2009a.)

Autismin kirjon lapsella/nuorella saattaa olla vaikeus hahmottaa tilaa ja itseään tilassa. Ympäristön rakenne vaikuttaa hyvin paljon siihen, miten autismin kirjon lapsi/nuori kykenee toimimaan siinä. Virikkeelliset ympäristöt ja tilat, joissa on monia toimintoja, ovat vaikeita autismin kirjon lapsille/nuorille. Ympäristöt, jotka ovat selkeitä ja joissa toteutetaan joitakin tiettyjä arkipäivän toimintoja, helpottavat autismin kirjon lapsen/nuoren sopeutumista. Tilat olisi hyvä jakaa toiminnan mukaan: yksilöopetustila, itsenäisen työskentelyn tila, ryhmätyötila, vapaa-aikatila, ruokailutila, pukeutuminen ja hygienia. (Ikonen 1998, 168.)

Mikäli lapsella/nuorella on aistipulmia ja varsinkin jos hän ylireagoi ääniin, valoihin ja tuntoaistimuksiin, kuten hyvin suuri osa autismin kirjon ihmisistä, tulee tämä huomioida. Liialliset ärsyttävät ja jopa lasta/nuorta ahdistavat ja kipuakin aiheuttavat elementit tulee vähentää niin vähiin kuin mahdollista, jotta lapsen/nuoren olo saadaan hyväksi. (Kerola ym. 2000, 86.)

5.5 Koulun merkitys ja yhteistyö lastensuojelulaitoksen kanssa

Oppivelvollisuus on määritetty perusopetuslaissa (628/1998). Sen mukaan kunnalla on velvollisuus järjestää perusopetusta kaikille kunnan alueella asuville oppivelvollisille lapsille ja nuorille. Yleisopetuksen yhteydessä, erityiskouluissa ja – luokilla annetaan erityisopetusta. (Michelsson, Saresma, Valkama & Virtanen 2004, 73.)

Erilaista tukea tarvitsevilla oppilailla on hyvin erilaisia vaikeuksia. Oppilaan selviytyminen yleisopetuksen ryhmässä vaatii kuntoutumisen ja vaikeuksien hallintaa, joka saattaa kestää erimittaisia aikoja kunkin yksilön kohdalla. Tiedot oppilaan selviytymisestä ja tukimuodoista pitäisi tämän vuoksi olla tiedossa

koululla ja opetusryhmällä. Tähän tarvitaan opettajien, lastensuojelulaitoksen ja koulun sekä oppilashuollon henkilöstön ja muiden asiantuntijoiden välistä hyvää yhteistyötä ja suvaitsevaa sekä myönteistä asennetta erilaisuutta kohtaan. (Michelsson ym. 2004, 81.)

Koulujärjestelyt vaativat usein tukea ja yksilöllisiä järjestelyjä autismin kirjon lapsella/nuorella. Kouluavustaja on yleensä välttämätön päivittäinen tukihenkilö. Tehtävä vaatii usein pitkäjänteisyyttä, voimia ja kärsivällisyyttä luoda rajoja ja rakentaa järjestystä autismin kirjon lapselle/nuorelle. (Ahvenainen, Ikonen ja Koro. 1999, 88.)

Opiskelun helpottamiseksi lapselle/nuorelle pitäisi asettaa samanlaisia tavoitteita ja sääntöjä kouluun, kuin hänellä on laitoksessakin. Näitä saattavat olla esimerkiksi häiriökäyttäytymisen ennaltaehkäisy, selkeät ohjeet, rajat ja johdonmukaisuus, rutiinit päiväohjelmassa, positiivisten kokemusten kartuttaminen, itseluottamuksen lisääminen, epäonnistumisten läpikäynti ja myönteinen suhtautuminen. (Michelsson ym. 2004, 84–91.)

Kotitehtävät vievät usein aikaa ja keskeytyvät pienestäkin syystä, josta johtuen tehtävät saattavat aiheuttaa autismin kirjon lapselle/nuorelle usein ongelmia. Lapsella/nuorella, jolla on keskittymis- ja/tai oppimisvaikeuksia, ei useinkaan ole kiinnostusta tehtävien tekemiseen. Tästä johtuen lapsi/nuori tarvitsisi aikuisen tukea. Lastensuojelulaitoksessa lapset/nuoret saavat tukea tehtävien tekemiseen ohjaajilta. (Michelsson ym. 2004, 104.)

Koulun ja lastensuojelulaitoksen välinen yhteistyö on usein edellytys koulutehtävistä suoriutumiseen. Hyvä tapa yhteydenpitoon voisi olla vihko, johon kirjataan tehtävät ja saavutukset. (Michelsson ym. 2004, 104.)

6 AUTISMIN KIRJON ILMENEMINEN JA KOHTAAMINEN SATAKUNNAN ALUEEN LASTENSUOJELULAITOKSISSA

6.1 Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet

Autismin kirjon henkilön saattaa olla vaikea ymmärtää, mitä toiset tietävät. Hän siis saattaa kertoa mieleisestään asiasta olettaen, että asia kiinnostaa kaikkia ja kaikilla on samat tiedot kuin hänellä itsellään. (Kerola ym. 2000, 62.)

Autismin kirjon lapsella/nuorella saattaa olla poikkeavia, tilanteeseen sopimattomia tai pitkittyneitä tunnereaktioita. Lapsi/nuori saattaa nauraa tai itkeä ilman mitään syytä. Muiden saattaa olla vaikea tulkita tunteita hänen kasvoiltaan. (Kerola ym. 2000, 14.)

Autismin kirjon lapsen/nuoren saattaa olla vaikea tajuta yhteiselämän pelisääntöjä ja koota sekä jäsentää sosiaalista tietoa ympäristöstään. Lapsi/nuori saattaa toimia ikään kuin muilla ihmisillä ei olisi mitään merkitystä – he ovat korkeintaan häntä varten olemassa olevia hyödykkeitä. Tällainen saatetaan helposti tulkita omaehtoiseksi käyttäytymiseksi, ja se vaikuttaakin hyvin itsekkäältä tavalta toimia. Autismin kirjon lapsen/nuoren toimintatapaa ei kuitenkaan voi pitää itsekkyytenä, vaan paremminkin eräänlaisena kognitiivisena puutteena, kyvyttömyytenä asettua toisen ihmisen asemaan ja ymmärtää tilanteita kenenkään muun kuin itsensä kautta. (Kerola ym. 2000, 61–62.)

6.1.1 Lapsen/nuoren kyvyttömyys käyttää tai tulkita eleitä, ilmeitä tai kehonkieltä

Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet saattavat autismin kirjon lapsella/nuorella ilmetä kyvyttömyytenä käyttää tai tulkita eleitä, ilmeitä tai kehonkieltä. Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joille edellä mainitut asiat ovat

arjessa haasteellisia. Kyvyttömyys käyttää tai tulkita eleitä, ilmeitä tai kehonkieltä voi näkyä lapsilla/nuorilla eri tavoin.

Lastensuojelulaitosten vastausten perusteella lapsi/nuori saattaa selittää itselleen tärkeää asiaa toiselle, jota keskusteltava aihe ei kiinnosta lainkaan. Autismin kirjon lapsi/nuori saattaa jatkaa keskustelua pitkäänkin, koska ei osaa tulkita kuulijan pitkästyminen hänen eleistään, ilmeistään tai kehonkielestään. Autismin kirjon lapsi/nuori saattaa tulkita aidon hymyn ilkeäksi virnuiluksi. Lapselle/nuorelle saattaa olla myös vaikeaa ymmärtää, milloin oma käytös ärsyttää toisia. Toisaalta lapsi/nuori ei välttämättä ymmärrä omaan itseensä kohdistuvaa huumoria.

Lasten/nuorten käyttäytymisen kuvaileminen vaikuttaa myös haasteelliselta. Osassa lastensuojelulaitoksia tunnistettiin lasten/nuorten kyvyttömyys tulkita tai käyttää eleitä, ilmeitä tai kehonkieltä. Se, miten lapsen/nuoren haasteellinen käyttäytyminen näkyy arjessa, on kuitenkin haastavaa kuvailla kirjallisesti. Lukuisat kieltävät vastaukset kyseessä olevan ongelman esiintymisestä herättivät mielessämme kysymyksen: miten tunnistaa, jos lapsi/nuori ei osaa tulkita tai käyttää eleitä, ilmeitä tai kehonkieltä?

Autismin kirjon lapsen/nuoren kertoessa pitkästyvälle kuulijalle pitkästi itselleen mieleisistä asiasta, tulee lastensuojelulaitoksen henkilökunnan puuttua tilanteeseen. Kyselyymme vastanneet lastensuojelulaitokset painottivat tilanteessa sen katkaisua selkeällä viestinnällä. Tilanteen pysäyttämisen lisäksi tulee lastensuojelulaitosten vastausten perusteella kertoa lapselle/nuorelle, miten tilanteessa olisi tullut toimia.

Myös jo tapahtunut tulee lastensuojelulaitosten vastausten perusteella käsitellä välittömästi. Autismin kirjon lapselle/nuorelle saattaa helposti jäädä epäselväksi toiminnan tarkoitus ja tavoite. Lastensuojelulaitosten henkilökunnan tuleekin kyetä perustelemaan vaatimuksiaan. Lastensuojelulaitosten vastauksista tuli esille henkilökunnan verbaalisen viestinnän lisäksi myös selkeän non-verbaalisen viestinnän merkitys.

Jotta sekä lastensuojelulaitoksen henkilökunnan työskentely, että muiden lasten/nuorten eläminen autismin kirjon lapsen/nuoren kanssa helpottuisi, tulee autismin kirjon henkilön erityisvaikeuksista kertoa. Tieto siitä, että autismin kirjon lapsi/nuori ei tarkoituksella käyttäydy kuten käyttäytyy, lisää muiden ymmärrystä henkilöä kohtaan.

Eleiden, ilmeiden ja kehonkielen käyttämistä ja tulkitsemista on vaikea opettaa. Jotta autismin kirjon lapsi/nuori saisi parempia valmiuksia sosiaalisissa tilanteissa selvitäkseen, on sosiaalisia vuorovaikutustaitoja kuitenkin opetettava. Tarkoitus on pysyvästi muuttaa lapsen/nuoren käyttäytymistä, jotta hän selviää paremmin. Kyse ei ole helpoista tai nopeista vinkeistä, vaan jatkuvasta ohjaamisesta ja opettamisesta. Yksi opettamismenetelmä on autismin kirjon lapsen/nuoren käyttäytymisen muokkaaminen mallin, vihjeiden ja palkitsemisen avulla. Tämä tarkoittaa mm. keskustelun opettamista matkimalla. (Kerola ym. 2000, 63.)

6.1.2 Lapsen/nuoren kyvyttömyys tulkita tai ymmärtää omia ja muiden tunteita

Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeuksiin saattaa autismin kirjon lapsella/nuorella liittyä kyvyttömyyttä tulkita muiden tunteita tai ymmärtää omia tunteitaan. Em. vaikeudet lasten/nuorten arjessa näkyvät osassa kyselyymme vastanneista Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksista.

Lasten/nuorten kyvyttömyys tulkita muiden tunteita tai ymmärtää omia tunteitaan aiheuttaa monia haasteellisia tilanteita Satakunnan alueen lastensuojelulaitosten arjessa. Lastensuojelulaitosten vastaukset olivat sisällöltään melko yhteneviä. Lasten/nuorten kyvyttömyys tulkita muiden tunteita tai ymmärtää omia tunteitaan näkyy arjessa siis lastensuojelulaitoksesta riippumatta melko samanlaisena.

Lasten/nuorten kyvyttömyys tulkita muiden tunteita tai ymmärtää omia tunteitaan voi saamiemme vastausten perusteella ilmetä esim. häiriökäyttäytymisenä, ylireagointina tai levottomuutena. Yleistä on myös kyvyttömyys samaistua toisen tunnetilaan. Vastausten perusteella lapsi/nuori saattaa myös tulkita toisen tunnetilan

väärin. Toisaalta lapsi/nuori ei kykene välttämättä itse tunnistamaan itsessään ilon tai vihan tunteita. Saaduista vastauksista käy ilmi, että paha olo saattaa lapsesta/nuoresta tuntua ”mökkynä”. Omien tunteiden kuvaileminen tai niistä puhuminen onkin monille lapsille/nuorille haastavaa tai jopa mahdotonta. Tunnetila saattaa myös muuttua lapsen/nuoren tietämättä syytä siihen.

Vastausten perusteella lasten/nuorten kyvyttömyys samaistua toisen tunnetilaan aiheuttaa monia haastavia tilanteita lastensuojelulaitosten arjessa. Lapsen/nuoren omat tunteet ja tarpeet saattavat olla ylikorostetusti etusijalla. Hän ei välttämättä myöskään ymmärrä oman käytöksensä vaikutusta muihin. Leikkimielinen nahistelu saattaa muuttua oikeaksi tappeluksi, koska lapsi/nuori ei osaa tulkita milloin toinen oikeasti suuttuu.

Saamiemme vastausten perusteella lasten/nuorten kyvyttömyyteen tulkita muiden tunteita tai ymmärtää omia tunteitaan auttaa keskusteleminen ja tilanteiden läpikäyminen. Keskusteluissa tunteille annetaan nimiä. Kannustaminen ja rohkaisu tunteiden näyttämiseen ja niistä puhumiseen ovat myös tärkeitä asioita. Myös lastensuojelulaitosten henkilökunnan tulisi vastausten perusteella kyetä näyttämään omia tunteitaan.

Jotta keskustelut todella voivat auttaa, tulee lapseen/nuoreen lastensuojelulaitosten vastausten perusteella ensin luoda hyvä luottamus. Toiminnan pitää olla johdonmukaista ja koko henkilökunnalla tulee olla yhtenäiset toimintatavat.

Joskus saattaa olla tarpeellista turvautua myös ulkopuoliseen terapiaan. Myös lastensuojelulaitoksissa käytettävät terapeuttiset työmenetelmät, kuten musiikki ja kuvan tekeminen (katso luku 6.1.3), auttavat tunteiden käsittelyyn liittyvissä vaikeuksissa.

6.1.3 Sosiaalisen vuorovaikutuksen opettaminen

Autismin kirjon lapsen/nuoren kuntoutumisen kannalta on tärkeää, että hän oppii sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja. Sosiaalisen vuorovaikutuksen opettaminen ei kuitenkaan välttämättä ole kovin helppoa.

Autismin kirjon lapsen/nuoren sosiaalisten taitojen oppimiseen eivät riitä pelkästään rakkaus, rajat ja hyvät mallit. Niiden lisäksi lapsi/nuori tarvitsee opetusta. Hänelle tulee opettaa sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja ja niiden merkityksen ymmärtämistä yksityiskohtaisesti, pitkäjänteisesti, ennakoiden ja luonnollisissa tilanteissa. (Kerola ym. 2000, 56.)

Sosiaalinen tarina on keino oppia sosiaalisen vuorovaikutuksen valmiuksia vahvistamalla sosiaalisten tilanteiden ymmärtämistä visuaalisin keinoin. Materiaali voi olla joko pelkkä kirjoitettu teksti tai teksti ja sitä täydentävät kuvat. Sosiaaliset tarinat ovat toimivia, kun harjoitellaan vaikeiden tai uusien tilanteiden käsittelyä. (Kerola ym. 2000, 58.)

Sosiaaliset tarinat voidaan rakentaa kuvilla vaihe vaiheelta. Lukeville henkilöille tilanne voidaan kirjoittaa. Aluksi harjoitellaan vain läpikäymällä kuvatarinaa opeteltavasta tilanteesta, esimerkiksi miten ystäväystytään. Myöhemmin aitoon tilanteeseen mennään kuvien kanssa. Sosiaalisia tarinoita voi piirtää joko lastensuojelulaitoksen henkilökunta tai lapsi/nuori itse henkilökunnan ohjauksella. (Kerola ym. 2000, 58–59.)

Sosiaalinen tarina antaa siis konkreettisen mallin, miten käyttäytyä tietyssä tilanteessa. Sosiaalisessa tarinassa vastataan kysymyksiin: Miten tilanne alkaa? Mitä tilanteessa teen? Miten tilanteessa toimin? Kenen kanssa toimin? Kuinka kauan tilanne kestää? Mitä tilanteen jälkeen tapahtuu? Miksi toimitaan tietyllä tavalla? Mitä seuraa, kun toimin odotetulla tavalla? (Kerola ym. 2000, 61.)

6.1.4 Lapsen/nuoren kyvyttömyys kuvitella, miltä toisesta henkilöstä tuntuu

Saamiemme vastausten perusteella Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joille on vaikeaa tai mahdotonta kuvitella, miltä toisesta henkilöstä tuntuu. Vastauksista käy ilmi, että tällöin lapsi/nuori ei kykene samaistumaan toisen tunnetilaan tai tulkitsee toisen tunteen väärin. Toisaalta hän saattaa kuvitella tietävänsä jopa liiankin hyvin, miltä toisesta tuntuu. Vastauksista käy ilmi, että lapsi/nuori saattaa kiusata toista, eikä ymmärrä, miksi toinen suuttuu. Vaikka kiusattu pahoittaisi mielensä, ei kiusaaja välttämättä ole asiasta pahoillaan tai tunne tekemästään katumusta. Lastensuojelulaitokset vastasivat, että lapsi/nuori saattaa ajatella, että se mitä toiset tuntevat, ei ole hänen asiansa.

Lastensuojelulaitosten vastausten perusteella kyvyttömyys kuvitella, miltä toisesta tuntuu, saattaa ilmetä myös itsekkäältä vaikuttavana käytöksenä. Vastauksista käy ilmi, että lapselle/nuorella saattaa olla haasteellista huomioida toisia. Hän saattaa nähdä tapahtumat vain itsensä kautta, eikä ymmärrä kaikkien yhteistä etua.

Toisen mielen ymmärtämiseksi lapsi/nuori tarvitsee kykyä sosiaalisuuteen, kommunikointiin ja mm. ilmeiden ja eleiden tulkintaan (Kerola ym. 2000, 62). Autismin kirjon lapsella/nuorella juuri edellä mainitut kyvyt saattavat olla puutteellisia. Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa lasten/nuorten kyvyttömyyttä kuvitella, miltä toisesta henkilöstä tuntuu, yritetään helpottaa mm. keskustelemalla. Lapselle/nuorelle yritetään tuoda esille toisen ihmisen näkökulma asiasta. Keskustelussa on hyvä olla mukana lastensuojelulaitoksen henkilökunnan edustajan lisäksi esimerkiksi kinastelun molemmat osapuolet. Aikuisen tehtävänä on keskusteluissa tukea ja auttaa lapsia/nuoria tuomaan esille omat tunteensa.

Toivotun käytöksen saavuttamiseksi lastensuojelulaitoksissa luodaan yhteisiä sääntöjä ja rajoja. Kun lapsi/nuori käyttäytyy toivotulla tavalla, voidaan häntä palkita onnistumisesta. Onnistumisen kokemukset kannustavat lasta/nuorta toimimaan jatkossakin toivotulla tavalla.

6.2 Kommunikaatio-ongelmat

Leikki on lasten tapa jakaa kokemuksiaan sekä käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan. Autismin kirjon lapsille leikkiminen saattaa olla vaikeaa. Muiden mielestä autismin kirjon lapsen leikki saattaa vaikuttaa oudolta tai erikoiselta. Autismin kirjon lapset saattavat esimerkiksi asettaa leluja jonoiksi, purkaa niitä osiksi tai järjestellä niitä. Tyypillistä autismin kirjon lapsille on juuttuminen samaan toimintaan. (Kerola ym. 2000, 64.)

Autismin kirjon lasten kuvitteellinen leikki saattaa olla rajoittunutta ja ikäisiään nuorempien lasten leikin tasoista. Mielikuvitusleikit saattavat olla autismin kirjon lapsille vaikeita, sillä niistä puuttuvat todellisuus ja konkreettisuus. Mielikuvitusleikkiin tarvitaan ajatuksia ja kuvitelmia muista ihmisistä, toiminnoista, tunteista ja havainnoista. Niitä saadakseen lapsi tarvitsee matkimisen taitoa ja irrottautumista konkreettisuudesta. Edellä mainitut asiat saattavat autismin kirjon lapsille olla vaikeita. (Kerola ym. 2000, 64–65.)

6.2.1 Lapsen/nuoren vaikeus ottaa mallia toisten käyttäytymisestä

Sosiaalisia vuorovaikutustaitoja opitaan yleensä havainnoimalla ja matkimalla muita (Kerola ym. 2000, 56). Matkimalla oppiminen saattaa autismin kirjon lapselle/nuorelle olla kuitenkin vaikeaa.

Saamiemme vastausten perusteella Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joille on vaikeaa ottaa mallia toisten käyttäytymisestä. Vaikeudet ottaa mallia voivat johtua joko lapsen haluttomuudesta tai todellisesta kyvyttömyydestä ottaa mallia. Toivotun käyttäytymisen mallioppinen vaikuttaa olevan haasteellisempää kuin ei toivotun.

Mallioppimisen vaikeuksissa helpottavat saamiemme vastausten perusteella esim. kannustus ja tukeminen, yhteiset säännöt, keskustelu, tilanteiden ennakointi ja ohjaus kädestä pitäen. Aikuiset toimivat lastensuojelulaitoksissa lasten/nuorten

esimerkkeinä. Matkimisen opettaminen vaatii lastensuojelulaitoksen henkilökunnalta pitkäjänteistä ja yhdenmukaista työskentelyä.

Autismin kirjon lapselle/nuorelle saattaa olla vaikea käsittää, mitä pitää tehdä, vaikka harjoiteltava asia olisi hyvinkin selkeä ja visuaalinen. Tällöin lasta/nuorta voi ohjata kädestä pitäen tekemällä tehtävää lapsen kanssa. Ohjeiden noudatus ja mallin jäljittely ovat tärkeää harjoitusta mallioppimista ajatellen. Lastensuojelulaitoksen työntekijä voi esimerkiksi ohjata lusikkaa suuhun niin, että lapsi/nuori pitää lusikasta ja aikuinen ohjaa hänen kättään. Lapsi/nuori on tekijä ja aikuinen on ohjaaja. (Ikonen 1998, 248.)

6.2.2 Lapselta/nuorelta puuttuvat mielikuvitus ja roolileikit

Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on jonkin verran lapsia, joilta puuttuvat mielikuvitus ja roolileikit. Vastauksista käy ilmi, että mielikuvituksen ja roolileikkien puuttuminen vaikuttaa lastensuojelulaitosten lapsilla/nuorilla esimerkiksi heidän kykyynsä ymmärtää huumoria. Lapsi/nuori saattaa helposti tulkita huumorin ivailuksi.

Saamiemme vastausten perusteella mielikuvituksen ja roolileikkien puuttuminen näkyy myös kyvyttömyytenä tarinoida, toisen rooliin asettumisen vaikeutena tai tekemisen keksimisen vaikeutena. Myös ainoastaan ”tässä ja nyt” – hetkessä eläminen saattaa johtua lapsen/nuoren kyvyttömyydestä kuvitella asioita.

Kyvyttömyys leikkiä tai pelata vaikeuttaa lapsen/nuoren sosiaalisten suhteiden luomista. Saamiemme vastausten perusteella lastensuojelulaitoksissa on myös lapsia/nuoria, jotka eivät ehkä koskaan ole leikkineet. He ovat ehkä jo pienestä pitäen joutuneet kantamaan itsestään vastuuta. Myös kontaktit muihin samanikäisiin ovat saattaneet kokonaan puuttua.

Lastensuojelulaitosten vastausten perusteella lapsia/nuoria tulee kannustaa leikkimään. Lapsia/nuoria rohkaistaan myös ilmaisemaan itseään esim.

kirjoittamalla. Mielikuvaharjoitukset ja satujen lukeminen auttavat lasta/nuorta mielikuvituksen kehittymisessä.

Huumorintajutonta lasta/nuorta autetaan selvittämällä tilanne. Hänelle kerrotaan mitä tapahtui ja mille naurettiin. Tekemisen keksimisen vaikeudesta kärsivää lasta/nuorta ohjataan toimintaan sekä annetaan hänelle vaihtoehtoja ja vinkkejä.

Autismin kirjon lapsen kohdalla leikinkin opettamiseen saatetaan tarvita struktuuria, jotta lapsi tietää, mitä häneltä odotetaan. Leikin harjoittelu onnistuu ja vaikeilta käyttäytymispulmilta välttyään, kun myös leikille on varattu oma alueensa. Esim. visuaaliselta ilmeeltään selkeät lelut toimivat autismin kirjon lapsilla. Usein leikkimisen lisääntyessä autismin kirjon lapsen stereotyyppinen käyttäytyminen vähenee. Autismin kirjon lapsen motivaatio leikkiä pysyy korkealla, mikäli häntä kannustetaan riittävästi. (Kerola ym. 2000, 66.)

6.2.3 Kommunikoinnin vaikeuksiin vastaaminen

Kommunikoinnin vaikeudet käyvät ilmi saamistamme vastauksista. Autismin kirjon lapsen/nuoren kommunikoinnin tukeminen saattaa kuitenkin olla haasteellista.

Lastensuojelulaitoksessa, jossa on lapsi/nuori, jolla on kommunikointiongelmia, saatetaan joutua osaksi kommunikointiongelmaa. Lapsi/nuori kehittää itselleen oman tavan kommunikoida, yleensä sellaisen joka varmasti tehoaa. Lapsi/nuori käyttää huutoa, karkailua, lyömistä, tavaroiden särkemistä ja raivoamista tullakseen kuulluksi ja huomioduksi, mutta ei välttämättä ymmärretyksi. Ohjaajat valmistuvat tilanteisiin ennakoimalla joka hetki lapsen/nuoren käyttäytymistä, joka johtaa jatkuvaan valppauteen. Ohjaajat alkavat oppia aavistamaan lapsen/nuoren käyttäytymistä, mitä on syytä välttää, mistä voi nousta hämminki ja miten lapsi/nuori saadaan pysymään niin, ettei hän aiheuta pahennusta. Tämä johtaa kierteseen jossa lapsi/nuori hallitsee ympäristöään sanattomin keinoin. Normaalien perustarpeiden ilmaisukeinojen puuttuessa, lapsi/nuori saattaa törmäillä rajoihinsa impulsiivisesti ja jatkuvasti. (Ikonen 1998, 259.)

Kommunikointiongelmaisen lapsen/nuoren ympäristö olisi syytä luoda kommunikoiivaksi kaikkialle missä hän elää ja on. Tällä tarkoitetaan selkeitä päivä- ja työjärjestyksiä sekä ympäristön ja toimintaohjeiden visualisointia. On tärkeää muistaa, että laitoksessa ja lapsen/nuoren muissa toimintaympäristöissä menetellään yhdenmukaisesti. (Ikonen 1998, 259.)

Suuria haasteita autismin kirjon lapsen/nuoren yhteistyölle aiheuttaa taitojen yleistäminen. Pitäisi ratkaista, millä tavalla menetellään, jotta koulussa opitut taidot siirtyvät laitokseen ja päinvastoin. Lapsen/nuoren kommunikointiongelmat saattavat heijastua myös aikuisten väliseen vuorovaikutukseen. Hyvän yhteistyön kehittymistä edesauttaa autismin kirjon ymmärtäminen. (Ikonen 1998, 259.)

6.3 Rituaalikäyttäytyminen

Autismin kirjon lapset/nuoret saattavat vaatia tiettyjen rutiinien täydellistä noudattamista suoriutuakseen heiltä vaadituista tehtävistä. Valitettavasti usein on mahdotonta ennustaa, mitkä ulkoisen ympäristön muutokset aiheuttavat ongelmia. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa, että pienet muutokset ovat vaikeampia sietää kuin suuret muutokset. Esimerkiksi muutto saattaa ahdistaa autismin kirjon lasta/nuorta vähemmän kuin huonekalujen tai tavaroiden siirtäminen paikasta toiseen. (Gillberg 1999a, 24.)

Erilaiset rituaalit ja pakonomaiset käyttäytymismallit ovat siis tavallisia autismin kirjon lapsilla/nuorilla. Eräät tutkijat ovat sitä mieltä, että myös yksinkertaisimmat toistuvat käyttäytymismuodot, kuten motoriset liikkeet, kuuluvat samaan ryhmään kuin monimutkaiset rituaalit. (Gillberg 1999a, 25.)

Autismin kirjon lapsilla/nuorilla saattaa olla liiakäyttäytymistä, jota voidaan pitää haasteellisena heidän lähellään oleville. Liiakäyttäytymistä voi olla esimerkiksi itsensä pureminen tai muu itseä vahingoittava käyttäytyminen, jatkuva hyppiminen, heijaaminen tai edestakaisin juokseminen. Autismiin liittyvien haasteiden vuoksi lapsi/nuori ei välttämättä aina tiedä miten hänen tulisi toimia. Niinpä hän

saattaa turvautua outoihin toimintatapoihin, koska lapsella/nuorella on kuitenkin toiminnan tarve. (Kerola ym. 2000, 90.)

Autismin kirjon lapsi/nuori saattaa viihtyä hyvin yksin ja uppoutua harrastukseensa. Autismin kirjon lapsen/nuoren erityisenä mielenkiinnonkohteena voivat olla esimerkiksi tietokone, omien keksintöjen tekeminen tai tiede yleensäkin. Lapsi/nuori saattaa omaksua aiheesta paljonkin yksityiskohtaista faktatietoa. (Kerola ym. 2000, 156.)

Autismin kirjon lapsi/nuori saattaa uhrata omaan harrastukseensa paljon aikaa ja keskittyä siihen hyvinkin intensiivisesti, kunnes mielenkiinnon kohde vaihtuu ja uusi uppoutuminen alkaa. Liiallinen harrastuksiin uppoutuminen ohjaa autismin kirjon lasta/nuorta pois sosiaalisista tilanteista. Myöskään päivittäisten asioiden harjoittelu ei välttämättä tunnu mielekkäältä eikä panostuksen arvoiselta asialta. Autismin kirjon lapsella/nuorella saattaa siis olla taitoja joillakin erityisalueella, mutta perusasioiden oppiminen ei onnistu ja jokaista arkirutiinia on ohjattava ja toistettava lukemattomia kertoja. (Kerola ym. 2000, 157.)

6.3.1 Lapsen/nuoren tarve pitää ympäristö samanlaisena ja muuttumattomana

Saamiemme vastausten perusteella Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joilla on tarve pitää ympäristö samanlaisena ja muuttumattomana. Tämä lasten/nuorten tarve aiheuttaa monia haasteita lastensuojelulaitosten arjessa. Haasteet ovat kuitenkin melko samankaltaisia lastensuojelulaitoksesta riippumatta.

Useille lastensuojelulaitosten lapsille/nuorille ennakoimattomat ja yllätykselliset tilanteet, esim. aikataulumuutokset päivittäisessä rutiinissa, aiheuttavat ahdistusta, hermostuneisuutta tai jopa stressiä. Poikkeukset arjen rutiinissa voivat aiheuttaa myös raivokohtauksen. Kaavamaisuus leimaa näiden lasten/nuorten arkea.

Uudet ihmiset ja paikat sekä esimerkiksi retket tai juhlat saattavat aiheuttaa kysymyksiä ja hätäntymistä. Ympäristön muuttuminen saattaa lapsissa/nuorissa

aiheuttaa levottomuutta, hermostuneisuutta ja jatkuvaa huolta kaikkien muidenkin asioista.

Haasteissa, joita edellä kuvattu tarve aiheuttaa, auttaa lastensuojelulaitosten vastausten perusteella rutiininomainen arki ja ennakointi. Mahdolliset muutokset arkirutiineissa kerrotaan siis lapsille/nuorille ajoissa. Heille selitetään rauhassa, miksi muutoksia totutusta tapahtuu. Joskus tieto on hyvä antaa lapselle/nuorelle kirjallisesti, niin hänen on helppo tarkistaa ja kerrata mieltään askarruttavia asioita. Ennakkoon tiedetyistä muutoksista voidaan myös tehdä yhdessä esim. kirjallisia tai suullisia sopimuksia.

Autismin kirjon lapsen/nuoren kyvyttömyyttä sietää muutoksia voidaan helpottaa selkiyttämällä tiloja, jäsentämällä ja visualisoimalla toimintoja, struktuurien avulla ja harjaantumalla, oppimalla hiljalleen uusiin asioihin. Ahdistusta voidaan lievittää käsittelemällä uusia tilanteita etukäteen, ennakoimalla niitä mahdollisimman visualisoidussa ja konkreettisesti muodossa. (Kerola ym. 2000, 100–101.)

6.3.2 Lapsen/nuoren ongelmana kehon ja raajojen toistuvat liikkeet

Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joilla on ongelmana kehon ja raajojen toistuvat liikkeet. Ongelma ei kuitenkaan koske suurinta osaa kyselyymme vastanneista lastensuojelulaitoksista.

Edellä kuvailtu autismin kirjon käyttäytymishaaste ilmenee lastensuojelulaitosten lapsilla/nuorilla mitä erilaisimmilla tavoilla. Lapsi/nuori saattaa loksuttaa leukojaan, narskuttaa hampaitaan, rummuttaa sormillaan tai pyöritellä silmiään. Myös esineiden näpertely, äänten tai sanojen toistelu ja lyönti-liikkeet saattavat kuulua lapsen/nuoren tyypilliseen käyttäytymiseen. Lapsi/nuori saattaa vaikuttaa levottomalta, hän ei ehkä oikein jaksaisi olla aloillaan.

Saamiemme vastausten perusteella kehon ja raajojen toistuvat liikkeet (ongelmana) liittyvät usein lapsia/nuoria stressaaviin tilanteisiin. Lapsi saattaa tuntea olonsa

epävarmaksi, hermostuneeksi tai jännittyneeksi. Tunteukset saattavat purkautua pakonomaisina liikkeinä.

Lastensuojelulaitosten vastausten perusteella lapsen/nuoren pakonomaisia liikkeitä saattaa vähentää asiasta huomauttaminen. Huomauttaminen saattaa auttaa siitä huolimatta, että liikkeet ovat tahattomia. Lapselle/nuorella voidaan kertoa, miten muut kokevat hänen käytöksensä. Stressistä johtuvia pakonomaisia liikkeitä voidaan joskus vähentää auttamalla lasta/nuorta rentoutumaan. Rentoutumisessa voivat auttaa esim. stressilelut tai hieronta. Tilanteesta riippuen lapsen/nuoren käyttäytymisen huomiotta jättäminen voi helpottaa.

Autismin kirjon lapsen/nuoren outoa käyttäytymistä arvioitaessa on tärkeää eritellä käyttäytymisen ongelmat ja puuttua kerrallaan vain yhteen niistä. Pitää pohtia sitä, milloin ja missä tilanteessa ongelma alkoi ja kuinka kauan ongelma on kestänyt. Näin voidaan löytää selitys lapsen/nuoren oudolle käyttäytymiselle. On myös syytä pohtia, kannattaako valittuun ongelmaan puuttua. Haittaako se arjen sujumista, vahingoittaako lapsi/nuori itseään tai muita, rikkooko hän ympäristöään? (Kerola ym. 2000, 91.) Monimutkaisista rituaaleista tai muista toistuvista toiminnoista voidaan yleensä päästä eroon, jos autismin kirjon lapsi/nuori oppii jonkin muun kiinnostavan toiminnan (Gillberg 1999a, 25).

6.3.3 Lapsen/nuoren erityiset mielenkiinnon kohteet

Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joilla on erityisiä/liiallisesti huomion vieviä kiinnostuksen kohteita tai jotka ovat kiinnostuneet osista kokonaisuuksien sijaan. Saamiemme vastausten perusteella lapsi/nuori saattaa uhrata harrastukseensa kohtuuttomasti aikaa ja kaikki muu tuntuu jäävän. Lapsi/nuori saattaa samaistua tai eläytyä hyvin vahvastikin harrastukseensa liittyvään todellisuuteen oman elämänsä sijaan.

Saamiemme vastausten perusteella esim. tietokone- ja konsolipelit saattavat olla lapsen/nuoren liiallisesti huomion vievänä kiinnostuksen kohteena. Pelit saattavat

osaltaan vaikuttaa myös lasten/nuorten arvomaailmaan - he saattavat ihannoida väkivaltaa. Lastensuojelulaitoksissa on myös lapsia/nuoria, jotka ovat riippuvaisia esim. rahapelien pelaamisesta.

Lasten/nuorten saattaa olla vaikea ajatella oman käytöksensä vaikutuksia pidemmällä tähtäimellä. He kykenevät ehkä näkemään liiallisen pelaamisen mitättömät vaikutukset hetkellisesti, mutta eivät sen vaikutusta laajasti. Lastensuojelulaitoksissa on myös lapsia/nuoria, jotka eivät kykene hahmottamaan viikkoa ajanjaksona. Lapsen/nuoren kokonaisuuksien hahmottamisen kyky saattaa siis olla puutteellinen.

Saamiemme vastausten perusteella lasten/nuorten liialliseen harrastukseen uppoutumiseen auttaa toiminnan rajoittaminen. Harrastaminen on sallittua vain tietyissä tilanteissa ja tiettyyn aikaan. Lapselle/nuorelle tulee opettaa vastuun ottamisen kykyä. Luodaan siis harrastuksiin liittyvät säännöt ja rajoitukset yhdessä lapsen/nuoren kanssa.

Vastausten perusteella lapsen/nuoren kanssa tulee keskustella asioista. Miksi lapsi/nuori ei siis voi esimerkiksi pelata tietokoneella koko ajan? Lapselle/nuorelle on hyvä kertoa syy-seuraus – suhteista pidemmällä tähtäimellä. Rajoittamisen lisäksi lapsi/nuori on tärkeää ohjata muunlaisen toiminnan pariin.

Vapaa-aika saattaa autismin kirjon lapselle/nuorelle olla vaikeaa aikaa, sillä se on yleensä organisoimatonta ja tekemisen keksiminen vaatii mielikuvitusta. Vapaa-ajan käytön onnistumisen edellytyksiä ovat mm. kyky organisoida ja tehdä valintoja sekä kyky vaihtaa itsenäisesti tekeminen toiseen. Autismin kirjon lapsen/nuoren tulee tietää, mitä valinnanmahdollisuuksia hänellä on ja mitä yleensä vapaa-ajalla voi tehdä. Vapaa-ajan tekemisten tulee olla yksilöllisesti mietittyjä, mielekkäitä ja iänmukaisia. (Kerola ym. 2000,152.)

Autismin kirjon lapsen/nuoren vapaa-ajan taitoja tulee arvioida, opettaa ja visualisoida. Aluksi harrastuksiin liittyvän toiminnan tulee olla ulkoapäin organisoitua, jäsennettyä ja selkeää. Tekemistä tarjotaan ja toiminta rajataan paikan

ja ajan suhteen. Vapaa-aikaa voidaan organisoida esim. kuvin. Sitä varten voidaan tehdä mm. valintataulu, jonka avulla lapsi/nuori voi valita tekemisensä. Mikäli autismin kirjon lapsella/nuorella ei ole ajatusta siitä, mitä seuraavaksi voisi tehdä, hän ei välttämättä tule lopettaneeksi edellistä toimintaa, vaan saattaa käyttää suhteettoman kauan aikaa yhteen asiaan. (Kerola ym. 2000,152.) Tämä puoltaa siis myös päivästruktuurin luomista.

6.4 Aistiärsykepulmat ja motoriset vaikeudet

Poikkeava reagointi aistiärsykkeisiin on autismin kirjon lapsille/nuorille hyvin tyypillistä. Lapsen/nuoren erikoisen käyttäytymisen taustalla onkin usein poikkeava aistielämys. Aistikanava saattaa reagoida ärsykkeisiin joko liikaa tai liian vähän. Molemmat reagoititavat ovat ongelmallisia sekä autismin kirjon lapselle/nuorelle että hänen läheisilleen. (Kerola ym. 2000, 73.)

Autismin kirjon lasten/nuorten aistien poikkeava toiminta on useimmiten yliherkkyyttä, eli aistimuksia tulee liikaa. Autismi kirjon lapsi/nuori saattaa kuulla liikaa, nähdä liikaa tai haistaa normaalia herkemmin. Myös hänen tuntoaistinsa saattaa olla yliherkkä. Käyttäytymisessä tämä saattaa näkyä esim. niin, että autismin kirjon lapsi/nuori peittää korviaan tai juoksee pois tilasta, jossa on hänelle liikaa esim. puhetta. Lapsi/nuori saattaa pitää silmiään kiinni vähentääkseen näköaistiärsykeitä tai hänen saattaa olla vaikea sietää varsinkaan hellää kosketusta. Maku- tai hajuyliherkkyys saattaa vaikeuttaa lapselle/nuorelle sopivien ruokien löytämistä. (Kerola ym. 2000, 74–75.)

Kun aistimuksia tulee liian vähän, lapsi/nuori elää kuin jatkuvassa aistimusten puutteessa. Tällöin hän saattaa pyrkiä saamaan paljon lisää aistimuksia melko erikoiselta näyttävien keinoin. Lapsi saattaa esim. purra itseään, pitää kovasta metelistä, nauttia voimakkaiden mausteiden mausta, haistella roskakoreja tai räpytellä valoja. Aistikanava saattaa myös itse tuottaa ärsykeitä. Lapsella/nuorella saattaa esim. olla suussaan jatkuvasti maku tai häntä kutittaa ilman mitään syytä. Tämä heikentää aistijärjestelmän kykyä käsitellä ja havaita muuta ympäristöä selkeästi. (Kerola ym. 2000, 75–76.)

Autismin kirjon lapsen/nuoren kokonaismotoriikan ongelmat saattavat ilmetä liikkumisen vaikeuksina. Monien taitojen oppiminen vaatii harjoitusta ja kärsivällisyyttä, esimerkiksi polkupyörällä ajaminen, luisteleminen, hiihtäminen ja uiminen. Vaikeudet saattavat johtua liikkeiden automatisoitumisen puutteellisuudesta, heikosta lihasjänteystä, tasapainovaikeuksista, vaikeudesta kohdentaa liike vain tarvittavaan lihasryhmään sekä vaikeudesta sovittaa yhteen eri lihasryhmien toimintaa. (Michelsson ym. 2004, 113.)

Autismin kirjon lapselle/nuorelle liikunta saattaa tavallisesti olla epämieluisa, koska hän saattaa kokea olevansa muita huonompi. Suorituspainetta lisää myös kilpailuhenkisyys, jolloin helpoistakin liikuntamuodoista jää usein puuttumaan liikkumisen ilo. (Michelsson ym. 2004, 113.)

Autismin kirjon lapsella/nuorella hienomotoriikan vaikeudet saattavat ilmetä sorminäppäryyden ja puheen tuottamisen vaikeutena, esim. äännevirheinä. Hienomotoriikan poikkeavuudet vaikeuttavat kynän käyttöä ja askartelua. Lapsen/nuoren pukeutuminen voi olla hidasta, napit ja vetoketjut voivat olla hankalia käsitellä ja kengännauhojen solmiminen vaikeaa. Syöminen voi näyttää epäsiistiltä ja ruokailuvälineiden käyttö hankalalta. (Michelsson ym. 2004, 114.)

6.4.1 Lapsen/nuoren aistien yli- tai aliherkkydet

Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria joiden aistipulmat vaikuttavat lastensuojelulaitosten arkeen. Lapsi/nuori ei välttämättä siedä kosketusta tai halaamista. Kosketus voi tuntua lapsesta jopa kivuliaalta. Toisaalta hän saattaa itse halata toisia liian kovaa, koska oma tuntoaisti ei toimi samalla tavalla kuin muiden. Lapsen/nuoren mielestä myös tietyt ruoka-aineet voivat tuntua oudolta suussa, eikä hän halua syödä niitä.

Saamiemme vastausten perusteella lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joilla on äänyliherkkyyttä. Heistä normaali puhe saattaa kuulostaa huutamiselta. Äänet

saattavat häiritä lapsen/nuoren keskittymistä. Hän saattaa kokea äänet jopa voimistuvina. Ääniyliherkkyys aiheuttaa lapsessa/nuoressa ahdistuneisuutta ja levottomuutta.

Lasten/nuorten aistipulmissa helpottavat saamiemme vastausten perusteella hiljalleen siedättäminen ja toisaalta myös aistiärsykkeiden kontrollointi. Lasta/nuorta voidaan siedättää hiljalleen esim. kosketukseen tai halaamiseen. Koskettamisen sietämisen harjoittelu voidaan aloittaa esim. laittamalla käsi lapsen/nuoren olkapäälle. Tämän jälkeen lapselle/nuorelle voidaan opettaa tervehtiminen kädestä pitäen. Jos ruuat tuntuvat lapsen suussa oudolta, ei häntä kuitenkaan saamiemme vastausten perusteella tule pakottaa syömään. Myös ruoka-aineiden sietämistä voidaan hiljalleen opettaa. Ruoka-aineita tarjotaan helposti syötävässä muodossa tai vaihdetaan toisiin.

Ääniyliherkyydestä kärsiviä lapsia/nuoria yritetään hiljalleen siedättää kestämaan normaalin arjen ääniä. Ääniyliherkkien lasten/nuorten kohdalla käytetään kuitenkin myös ärsykkeiden kontrollointia. Lapsen/nuoren oma huone on paikka, jossa hän saa olla rauhassa. Myös korvatulpat saattavat helpottaa lapsen/nuoren arkea.

Aistien toimintaa voidaan ohjata antamalla lapselle/nuorelle sopiva määrä ärsykeitä. Kun lapsen/nuoren toimintaa seurataan, saadaan paljon tietoa siitä, toimiiko lapsen/nuoren jokin aistikanava ylireagoiden tai joku alireagoiden. Aistipulmista johtuvan haitallisen käyttäytymisen vähentämiseksi tai lopettamiseksi tarvitaan päivittäin toistuvia aistiharjoituksia, joissa lapselle/nuorelle annetaan aistimuksia. (Kerola ym. 2000, 77.)

6.4.2 Lapsen/nuoren kömpelyys, tasapaino-ongelmat sekä ongelmat käden ja silmän yhteistyössä

Saamiemme vastausten perusteella Satakunnan alueen lastensuojelulaitoksissa on lapsia/nuoria, joilla on ongelmia motoriikan suhteen. Vastauksista käy ilmi, että lapsen/nuoren liikkuminen saattaa olla esimerkiksi jäykkää tai kömpelöä.

Vaikeuksia ilmenee esimerkiksi ruokaillessa, pyörää ajaessa tai pallon kiinni ottamisessa. Tasapainovaikeudet voivat ilmetä kyvyttömyytenä kävellä viivaa pitkin. Myös äkilliset suunnan muutokset voivat olla vaikeita lapselle/nuorelle. Vastausten perusteella heikot motoriset taidot saavat lapsen/nuoren välttelemään liikuntaa.

Lastensuojelulaitoksissa lasten/nuorten motorisia taitoja harjoitetaan esim. pallopelejä pelaamalla ja trampoliinilla tasapainoilemalla. Lapsia/nuoria tulee kannustaa liikkumaan. Esim. liikunnalliset harrastukset tukevat motoriikan kehittymistä.

Kömpelyydestä huolimatta autismin kirjon lapsen/nuoren henkilökohtaisen hyvinvoinnin ja terveellisten harrastusten löytämiseksi olisi hyvä etsiä jokin mukavalta tuntuva liikkumisen muoto mahdollisimman nuorena. Hyviä vaihtoehtoja ovat esimerkiksi uinti, kävely tai ratsastus. Liikuntatuokioissa lapsella/nuorella pitäisi olla mahdollisuus valita eri vaihtoehtojen väliltä, niin että kukaan ei tuntisi itseään nöyryytetyksi joutuessaan epämiellyttäviin suoritustilanteisiin. (Michelsson ym. 2004, 114.)

Saamiemme vastausten perusteella lastensuojelulaitosten lapsilla/nuorilla esiintyy kömpelyyttä ruokaillessa sekä ongelmia läksyjen teossa. Myös piirtäminen ja kirjoittaminen ovat haasteellisia. Edellä kuvailluissa ongelmatilanteissa käytetään apuna tilanteen rauhoittamista, avustamista läksyissä ja arjen askareissa sekä motivointia. Eräässä lastensuojelulaitoksessa on huomattu legoilla leikkimisen ja pienoismallien kokoamisen kehittävän hienomotoriikkaa.

Michelssonin ym. (2004, 115) mukaan hyvää harjoitusta autismin kirjon henkilölle ovat monet arkiset askareet, kuten ruokapöydän kattaminen, tavaroiden järjesteleminen, pukeutuminen, kengännauhojen ja rusettien solmiminen ja nappien napittaminen, samoin väritys- ja kopiointitehtävät sekä rakentelu ja palapelit.

7 YHTEENVETO

Opinnäytetyömme tekeminen on ollut haastavaa, koska teorian tietoa autismin kirjon ilmenemisestä ja/tai kohtaamisesta lastensuojelulaitoksissa ei ole saatavilla. Samasta syystä opinnäytetyömme tekeminen on ollut antoisaa ja palkitsevaa. Mielestämme opinnäytetyömme osoittaa, että lastensuojelulaitosten ja autismin kirjon teorian tietojen yhdistämiselle on tarvetta.

Työllämme haluamme tuoda näkyväksi autismin kirjon ilmenemistä ja sen kohtaamista lastensuojelulaitoksissa. Haluaisimme, että lastensuojelulaitokset voisivat työmme avulla herättää oman kiinnostuksensa autismin kirjon ilmenemistä kohtaan. Olemme sitä mieltä, että autismin kirjon mahdolliset vaikutukset tulee huomioida mietittäessä lastensuojelulaitosten lasten/nuorten haasteellista käyttäytymistä. Työstämme voi mielestämme olla hyötyä kaikille, jotka työskentelevät autismin kirjon henkilöiden kanssa.

Autismin kirjon näkökulma lastensuojelulaitoksen arkeen on uusi. Mielestämme uusi näkökulma voikin auttaa mitä tahansa lastensuojelulaitosta kehittämään toimintaansa. Autismi kirjoittaa saattaa ilmiönä kuulostaa siltä, että se ei kosketa kaikkia lastensuojelulaitoksia. Opinnäytetyömme voi antaa myös niille lastensuojelulaitoksille pohittamisen aiheita.

Työtä tehdessämme olemme oppineet löytämään konkreettisia, autismin kirjon lasten/nuorten kanssa työskentelyä helpottavia keinoja. Työskentelyä helpottavat menetelmät eivät ole monimutkaisia. Yksinkertaisillakin asioilla voi olla merkitystä arjen sujumisen kannalta – pitää olla vain joku, joka huomioi autismin kirjon lapsen/nuoren erityisvaikeudet. Autismi kirjon problematiikka voi olla hyvin samankaltaista kuin ei-neurologisista syistä johtuva käytös. Autismi kirjon lasten/nuorten kanssa toimivat työmenetelmät voivat helpottaa myös muissa kuin autismi kirjosta johtuvissa käyttäytymisongelmissa.

LÄHTEET

Ahvenainen, O. Ikonen, O. Koro, J. 1999. Erityispedagogiikka 2, erityiskasvatuksen käytäntö. Juva. WSOY.

Gillberg, C. 1999. Nörtti, nero vai normaali?: Aspergerin oireyhtymä lapsilla, nuorilla ja aikuisilla. Jyväskylä. Atena.

Gillberg, C. 1999a. Autismi ja autismin sukuiset häiriöt lapsilla, nuorilla ja aikuisilla. Helsinki. Kehitysvammaliitto.

Hiljanen, R. 2.12.2008. Vuorovaikutuksen ja sosiaalisuuden vaikeudet arjen häittana. Pori.

Ikonen, O. 1998. Autismi: teoriasta käytäntöön. Jyväskylä. Atena.

Kerola, K. Kujanpää, S. Timonen, T. 2000. Autismi-kuntoutus. Jyväskylä. PS-kustannus.

Michelsson, K. Saresma, U. Valkama, K. Virtanen, P. 2004. 3., uudistettu painos. MBD ja ADHD: diagnosointi, kuntoutus ja sopeutuminen. Jyväskylä. PS-kustannus.

Pikassos Oy. 2009. [verkkodokumentti.] [Viitattu 8.4.2009.] Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/Page/1eb4dae7-21ae-430a-9268-568a7d8ab71c.aspx>

Pikassos Oy. 2009a. [verkkodokumentti.] [Viitattu 6.8.2009.] Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/lastensuojelulaitokset/#otsikko2>

Satakunnan AUNE-hanke. [verkkodokumentti.] [Viitattu 6.5.2009.] Saatavissa: http://www.sataerityishuolto.fi/aune/kirjon_ilmentyminen.php

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki. Helsinki University Press.

Tutkimuskysely sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen vaikeuksista lastensuojelun sijaishuollossa

Taustatiedot

1. Yksikkö

2. Montako lasta/nuorta yksikössä on?

3. Onko yksikössä lapsia/nuoria joilla on jokin seuraavista diagnooseista?

Diagnoosi	Ei	Kyllä	Jos ”kyllä”, kuinka monella lapsella/nuorella?
Autistinen oireyhtymä			
Aspergerin oireyhtymä			
Disintegratiivinen kehityshäiriö			
Rettin oireyhtymä			
Laaja-alainen kehityshäiriö			
Touretten oireyhtymä			
Muu autismin kirjon diagnoosi, mikä?			

Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet

1. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, jotka eivät kykene käyttämään tai tulkitsemaan eleitä, ilmeitä tai kehonkieltä? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä

Päivittäin

Viikoittain

Kuukausittain

Harvemmin

2. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, jotka eivät osaa tulkita muiden tunteita tai eivät ymmärrä omia tunteitaan? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä

Päivittäin

Viikoittain

Kuukausittain

Harvemmin

3. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, jotka eivät kykene kuvittelemaan, miltä toisesta henkilöstä tuntuu? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä Päivittäin

Viikoittain Kuukausittain

Harvemmin

Kommunikaatio-ongelmat

4. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, joille on vaikeaa ottaa mallia toisten käyttäytymisestä? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä Päivittäin

Viikoittain Kuukausittain

Harvemmin

5. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, joilta puuttuvat mielikuvitus ja roolileikit? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä Päivittäin

Viikoittain Kuukausittain

Harvemmin

Rituaalikäyttäytyminen

6. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, jotka haluavat pitää ympäristön samanlaisena ja muuttumattomana? (arkea haittaavasti) Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä Päivittäin

Viikoittain Kuukausittain

Harvemmin

7. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, joilla on ongelmana kehon ja raajojen toistuvat liikkeet? (käsien heiluttelu, esineiden näprääminen jne.) Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä Päivittäin

Viikoittain Kuukausittain

Harvemmin

8. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, joilla on erityisiä/liiallisesti huomion vieviä kiinnostuksen kohteita tai jotka ovat kiinnostuneet osista kokonaisuuksien sijaan? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä Päivittäin

Viikoittain Kuukausittain

Harvemmin

Aistiärsykepulmat

9. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, joilla on yli- tai aliherkkyttä äänille, valoille, kosketukselle, kivuille, lämpötiloille, hajuille, mauille jne.? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä

Päivittäin

Viikoittain

Kuukausittain

Harvemmin

Motoriset vaikeudet

10. a) Onko yksikössänne lapsia/nuoria, joilla on kömpelyyttä ja tasapaino-ongelmia? Kyllä/Ei

b) Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.

c) Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?

d) Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:

Useita kertoja päivässä

Päivittäin

Viikoittain

Kuukausittain

Harvemmin

11. a) **Onko yksikössänne lapsia/nuoria, joilla on ongelmia käden ja silmän yhteistyössä? Kyllä/Ei**

b) **Kuvaile käytöstä käytännön tilanteessa.**

c) **Kuvaile niitä käytännön keinoja, jotka helpottavat em. vaikeuksissa. Eli miten toimitte?**

d) **Kohdataanko tällainen ongelmatilanne yksikössänne:**

Useita kertoja päivässä Päivittäin

Viikoittain Kuukausittain

Harvemmin

Muuta

1. **Millaista koulutusta/tietoa yksikössänne työskentelevillä on autismin kirjosta ja/tai sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen ongelmista?**

2. **Olisiko yksikkönne henkilökunnalla tarvetta kouluttautua lisää autismin kirjon ja/tai sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen ongelmien asioihin liittyen? Missä asioissa?**

3. **Jos yksikössänne on autismin kirjoon diagnosoitu lapsi/nuori, suunnitellaanko hänen kuntoutustaan jo lähtökohtaisesti eri tavalla kuin muiden lasten/nuorten? Jos kyllä, niin miten?**

4. **Jos mielessänne on vielä jotain aiheeseen liittyvää, jonka haluatte meidän huomioivan, voitte kirjata sen alle.**

LASTESUOJELULAITOSTEN VASTAUKSET KOOTTUINA (Autismin kirjon piirteiden esiintymiseen, ilmenemiseen ja työmenetelmiin liittyvät kysymykset)

Yksikkö	Kysymys 1. a ja b	Kysymys 1. c
1	Kyllä, ei kuvailua.	Selkeys viestintään.
2	Selittää paljon, vaikka toista ei kiinnosta.	Pysäyttämällä lapsi. Kertomalla miten toimia.
3	Ei.	-
4	Ei.	-
5	Ei.	-
6	Ymmärtää hymyilyn ”virnuiluksi” tai ”irvistykseksi”.	Selkeä kielen ja nonverbaalin kielen ilmaisu. Realisoidaan välittömästi mitä tapahtui. Selitetään toiminnan tarkoitus ja tavoite. Selvitetään tunteet.
7	Ei.	-
8	Ei osaa lopettaa herjan heittoa. Ei ymmärrä milloin oma käytös ärsyttää. Ei ymmärrä itseän kohdistuvaa huumoria.	Kerrottu muille Aspergerista. Vältetään abstrakteja käsitteitä.
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 2. a ja b	Kysymys 2. c
1	Ylireagointi, levottomuus.	Asioiden läpikäynti, keskustelu, selkeys.
2	Ei pysty samaistumaan toisen tunnetilaan. Tulkitsee väärin.	Keskustelu, tunteiden nimeäminen. Autetaan tunteiden käsittelyssä.
3	Ei ymmärrä oman käyttäytymisensä vaikutusta muihin. Ei tunne iloa, ei tunnista vihan tunteita, ei osaa selittää mitä tuntee, empatian puute, sairautentunnottomuus.	Keskustelu, tilanteiden läpikäynti → miten olisi voinut tehdä? Aikuiset näyttävät/kanustetaan näyttämään tunteita.
4	Tunteiden näyttäminen ja niistä puhuminen vaikeaa.	Aika, luottamussuhde. Tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun opettelu.
5	Leikkimielinen nahistelu muuttuu tappeluksi, koska ei osaa tulkita milloin toinen oikeasti suuttuu. Omien tunteiden ymmärtäminen vaikeaa. Paha olo on ”möykky”. Häiriökäyttäytyminen.	Ennakointi, katkaisu, keskustelut. Ulkopuolinen terapia ja omat terapeuttiset työmenetelmät kuten kuvan tekeminen ja musiikki.
6	Omat tarpeet ja tunteet etusijalla.	Ennakointi, tasapuolisuus, perinteet, selvittäminen, luottamus, johdonmukaisuus, yhteinäiset toimintatavat.
7	Tunnetila vaihtuu nuoren tietämättä syytä.	Keskustelu.
8	Ei ymmärrä oman käytöksen vaikutusta. Ei osaa käsitellä tunteitaan, purkautuu häiriökäyttäytymisenä.	Keskustelu, läsnäolo, rajoittaminen.
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 3. a ja b	Kysymys 3. c
1	Kyllä, ei kuvailua.	-
2	Ei pysty samaistumaan toisen tunne tilaan. Tulkitsee väärin.	Keskustelu, tunteiden nimeäminen. Autetaan tunteiden käsittelyssä.
3	Välinpitämättömyys. Ei ymmärrä toisen tunnetiloja tai luulee tietävänsä liiankin hyvin. Ajattelee vain itseään, vaikea huomioda toisia.	Keskustelut, esimerkit. Aikuinen ”tulkkina” tilanteissa.
4	Ei.	-
5	Kiusaaminen, saattaa olla myös tarkoituksellista. Ryhmätilanteissa häiritsevä käytös: myöhästely, joustamattomuus ja sopimaton puhe.	Toisen näkökannan esiin tuominen. Keskustelu ja pohdinta toisen tunteista. Keskusteluihin molemmat osapuolet.
6	Nimittely→ei aiheuta katumusta, vaikka toinen pahoillaan.	Palkkiosysteemi: kun tarroja on tarpeeksi →palkkio.
7	Ärsyttää toista, ei ymmärrä miksi toinen suuttuu siitä.	Keskustelu, peilaaminen itseen.
8	Oma napa lähinnä, välittämättä muista. Ei ymmärrä yhteistä etua. Jatketaan kiusaamiskierrettä. Empatiakyky hyvin vähäinen.	Rajat, säännöt, valvonta, keskustelu, asennekasvatus.
9	Itsekeskeisyys ja vahingonilo. Ei kestä itse rajaamista.	Käydään läpi tapahtumia ja ”opetetaan” sietämään rajoja.

Yksikkö	Kysymys 4. a ja b	Kysymys 4. c
1	Kyllä, ei kuvailua.	-
2	Taustat vaikeita. Mallioppiminen puutteellista.	Keskustelu, toistot.
3	Ei.	-
4	Ei.	-
5	Vaikeus ottaa mallia hyvästä käytöksestä. Ryhmästä poikkeava käytös, ei kykene ottamaan mallia, keskeyttää, myöhästyy.	Tilanteiden ennakointi, ohjaus kädestä pitäen, keskustelu.
6	Ei toivottu käytös helposti opittavissa, toivottu käytös joillain vaikeampaa oppia.	Aikuiset esimerkkeinä, yhteiset säännöt.
7	Ei.	-
8	Yhteisön paine vaikuttaa käytökseen. Yksilöllinen minä sulautuu yhteisölliseen minään.	Kannustetaan ja tuetaan.
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 5. a ja b	Kysymys 5. c
1	Kyllä, ei kuvailua.	Leikittäminen.
2	Vaikeudet kaverisuhteissa. Elänyt aikuisten maailmassa -> roolileikit puuttuvat.	Keskustelu, mallit, leikit.
3	”tässä ja nyt” –hetkessä eläminen. Eivät ehkä koskaan leikkineet (vastuu itsestä). Ei kykene tarinoi- maan tai asettumaan toisen rooliin. Ei ymmärrä huumoria -> ottaa ivailuna.	Kannustetaan kirjoittamaan, leikkimään. Mielikuva-harjoitukset. Rohkaistaan ilmai- semaan itseään. Asioita selvitetään esimerk- kien kautta.
4	Ei.	-
5	Huumorintajuttomuus. Estää tekemisen keksimisen.	Tilanteiden selvittäminen, mitä tapahtui ja mille naurettiin. Ohjataan toimintaan, ane- taan vaihtoehtoja ja vinkkejä tekemiselle.
6	Ei.	-
7	Pelit ja leikit eivät onnistu, koska ei osaa kuvitella eri tilanteita.	Harjoitteiden avulla, satuja lukemalla.
8	Ei.	-
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 6. a ja b	Kysymys 6. c
1	Lapsuuden aikainen epävarmuus, turvallisuuushakuisuus.	Johdonmukaisuus, samat kaavat.
2	Muuttuvat tilanteet vaikeita. Ennakoimaton tilanne -> raivokohtaus.	Rauhoittuminen, keskustelu, ennakointi, tilanteen läpikäyminen.
3	Jatkuva huoli kaikkien asioista. Kyselyt ja tarkistamiset. Kaavamaisuus -> ei siedä poikkeuksia arjessa. Ei halua tutustua uusiin ihmisiin. Uudet tilanteet, paikat ja juhlat ahdistavat.	Rauhallisuus. Selvitetään, tarkennetaan asioita. Ennakointi tulevista muutoksista ja valmistellaan niihin. Annetaan tieto kirjallisesti. Tehdään yhdessä sopimuksia.
4	Yllätystilanteet, aikataulumuutokset päivittäisessä rutiinissa ja retket aiheuttavat kysymyksiä ja hätäntymistä.	Selitetään, miksi muutoksia totutusta tapahtuu.
5	Ei.	-
6	Kuivaa pyyhkeen lattialla. Arkirutiineista poikkeavat tilanteet aiheuttavat hämminkiä ja perustelun tarvetta, stressiäkin. Stressaava käytös voi muodostua mm. acting out tyyppiseksi käytökseksi.	Pyritään turvalliseen, toistuvaan arkeen. Muutokset selvitetään ajoissa, nuoren ymmärryksen tasolla.
7	Ei.	-
8	Ympäristö muuttuu → yleistä levottomuutta/hermostuneisuutta. Muutoksia on vaikea sietää hermostumatta.	Ennakointi, perustelu muutoksille. Selitetään.
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 7. a ja b	Kysymys 7. c
1	Ei.	-
2	Leukojen loksuttaminen, hampaiden kalisuttaminen.	Vaikka tahatonta, lapselle sanominen voi auttaa.
3	Sormilla rummuttaminen. Levottomuus, jumittuminen. Äänten, sanojen toisto. Lyöntiliikkeet. Hermostuneisuus, ei kykene olemaan aloillaan. Tökkiminen. Esineiden näpertely.	Puuttuminen. Kerrotaan, miten muut kokevat. Selkeä puhe. Otetaan esim. olkapäistä kiinni, katsotaan silmiin ja palautetaan lapsi nyt-hetkeen. Huomioidaan/ jätetään huomiotta.
4	Ei.	-
5	Ei.	-
6	Silmien pyörittely, esineiden näpräily, säpsähdykset. Esiintyy jännittävässä tilanteessa tai tilanteen jo lauettua. Liittyy stressiin, epävarmuuteen.	Ennakointi. Stressilelut ja pallo- sekä hartiahieronta. Mahd. lääkärin konsultaatio.
7	Ei.	-
8	Ei.	-
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 8. a ja b	Kysymys 8. c
1	Ei.	-
2	Keräilykortit ja niiden maailmaan samaistuminen. Kaikki muu jää.	Toiminnan rajoittaminen -> sallittua vain tietyissä tilanteissa, tiettyyn aikaan.
3	Tietokoneella tai pelikonsoleilla pelaaminen. Väkivallan ihannoiminen. Ei nähdä oman käytöksen vaikutusta laajasti, vain hetkellisesti. Ei kyetä hahmottamaan viikkoa ajanjaksona.	Pelaamisen rajoittaminen. Opetetaan vastuun ottamista ja syy-seuraus -suhteita pidemmällä tähtäimellä. Keskustelu, ohjaus, tuki, perustelut, yhteiset säännöt ja sopimukset. Erilainen toiminta.
4	Ei.	-
5	Ei.	-
6	Voisi viettää aikaa kohtuuttomasti esim. tietokoneella. Ruoka-aineita vältetään, jos ne tuntuvat oudolta suussa.	Tietokoneella oloaikaa rajoitetaan inhimilliseksi. Vaihdetaan ruoka-aineita, ei pakoteta. Joskus lääkärin konsultaatio.
7	Väkivalta, viihde, seksuaalisuus.	Selkeät säännöt, rajat.
8	Roolipelien maailmassa eläminen. Rahapelien pelaaminen.	Muunlaisen viriketoiminnan tarjoaminen. Keskustelu.
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 9. a ja b	Kysymys 9. c
1	Ei.	-
2	Ei.	-
3	Ei siedä kosketusta. Äänet häiritsevät keskittymistä. Kokee äänet voimistuvina. Levottomuutta, ahdistuneisuutta.	Siedätetään hiljalleen kosketukseen, halaukseen. Aluksi käsi olkapäälle, opetetaan käsipäivää jne. Opetetaan sietämään normaalin arjen ääniä.
4	Ei.	-
5	Ei.	-
6	Normaali puhe on huutamista, äänet voimistuvat. Halaa → toinen loukkaantuu (voiman säätö), ruoka-aineet suussa tuntuvat oudolle.	Rauhoitetaan, oma huone hyvä. Korvatulpat, ruokia eri muodoissa, ei pakoteta.
7	Ei.	-
8	Ääniherkkyys. Voimakas kivun tunne.	Siedätys pienin erin, ärsykkeiden kontrollointi.
9	Ei.	-

Yksikkö	Kysymys 10. a ja b	Kysymys 10. c
1	Ei.	-
2	Liikkeet kulmikkaita, vaikeudet ruokaillessa.	Tilanteiden rauhoittaminen.
3	Liikkuminen jäykkää. Ei pysty viivalla kävelyyn.	Liikunnallinen toiminta, harrastukset.
4	Ei.	-
5	Ei.	-
6	Ei.	-
7	Ei.	-
8	Heikko koordinaatiokyky/motoriikka. Äkilliset suunnan muutokset vaikeita.	Harjoittelun kautta kehitetään ongelma-alueita.
9	Pyörällä ajo hankalaa. Ei saa palloa kiinni. Liikunta vastenmielistä, ei suoriudu. Hienomotoriikka puuttellista.	Harjoittelu, pallopelit. Kannustetaan liikkumaan. Trampoliinilla tasapainoilu. Pienoismalleja ja legoja koottavaksi.

Yksikkö	Kysymys 11. a ja b	Kysymys 11. c
1	Ei.	-
2	Kömpelyys ruokaillessa.	Rauhoittaa tilanteet.
3	Ongelmia läksyjen teossa. Piirtäminen ja kirjoittaminen haasteellista.	Päivittäin avustetaan läksyissä ja arjen askareissa. Motivointi.
4	Ei.	-
5	Ei.	-
6	Ei.	-
7	Ei.	-
8	Ei.	-
9	Ei.	-

